

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

V kurso, baudžiamosios justicijos šakos studentės
Lauros Sereckės

Magistro darbas

Bausmės tikslai ir jų realizavimo problemos

Darbo vadovas: Lekt. dr. Justas Namavičius

Recenzentė: Lekt. dr. Justyna Levon

Vilnius

2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. BENDRA BAUSMĖS TIKSLŲ CHARAKTERISTIKA	7
1.1. Teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas bausmės tikslų kontekste.....	10
1.2. BK nurodytų bausmės tikslų sisteminis/kompleksinis pritaikymas	16
2. BAUSMĖS TIKSLŲ REALIZAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI LIETUVOS TEISĖJE.....	19
2.1. Baudimas – bausmės esmė ar tikslas?	21
2.2. Siekis atimti arba apriboti galimybę nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas	26
2.3. Prevencijos tikslų realizavimo problemos	30
2.3.1. Bendroji prevencija, kaip bausmės tikslas.....	31
2.3.2. Individualioji prevencija.....	33
3. BAUSMĖS IR BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONIŲ TIKSLŲ SANTYKIS.....	43
3.1. Baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės.....	46
3.2. Baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas kartu su bausme ir atleidžiant nuo bausmės.....	50
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	55
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	57
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66

IVADAS

Nors egzistuoja nemažai filosofinių, psichologinių, sociologinių, religinių, moralinių ir dar kitokių aiškinimų, išreiškiančių pačius įvairiausius požiūrius į bausmę, Lietuvos baudžiamosios teisės kontekste bausmė suprantama pakankamai konkrečiai – kaip valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui¹.

Bausmės tikslai pačia bendriausia prasme įvardijami kaip galutinis rezultatas, kurio siekia valstybė nustatydamą ir taikydama bausmes, o šių tikslų įtvirtinimas teisės aktuose ir turinys yra valstybės prerogatyva, ir egzistuoja priklausomai nuo taikomos bausmės teorijos, kurios pasirinkimą lemia objektyvūs veiksniai². Štai, Prancūzijos, Vokietijos, Japonijos, Švedijos ir daugelio kitų valstybių baudžiamieji įstatymai net neatsako į klausimą dėl bausmės esmės³, o Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁴ (toliau – BK) bausmės tikslai išdėstyti tikrai pakankamai smulkmeniškai.

G. Švedas teigia, kad „bausmės paskirties (tikslų) įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme turi principinę reikšmę, nes tai leidžia sudaryti bausmių sistemą, nustatyti atskiroms bausmių rūšims keliamus tikslus, sudaryti esmines bausmių vykdymo teisinės prielaidas bei įvertinti bausmių efektyvumą“⁵. Tačiau taip pat pažymi, kad „užsienio valstybės bausmės paskirties (tikslų) suformulavimui baudžiamuosiuose įstatymuose didelės reikšmės neteikia, dažniausiai jie net nenurodomi <...>, o bausmės paskirtį (tikslus) galima nustatyti atsižvelgiant į tai, ko siekiama bausmės vykdymu arba kokios priemonės taikomos nuteistiesiems“⁶. Remdamasis užsienio autorių darbais⁷ V. Piesliakas taip pat dėsto faktus, kad daugelyje valstybių bausmės tikslai yra teorijos problema, kuriai mokslininkų veikaluose bei vadovėliuose skiriama labai daug dėmesio, ir kelia retorinį klausimą – ar būtina bausmės tikslams suteikti įstatymo formuluotę?⁸ Tačiau šiuo klausimu plati diskusija tikrai nereikalinga, nes pats bausmės tikslų nustatymas ar nenustatymas įstatyme svarbus tik tiek, kiek įtakoja jų faktinį realizavimą.

¹ Žr. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

² Pavyzdžiui, nusikalstamumo būklė ir dinamika, valstybės ekonominio išsivystymo lygis, teisinės tradicijos ir papročiai, tarptautinės teisės reikalavimai ir kt. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 347.

³ Žr. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 350.

⁴ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

⁵ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 352.

⁶ *Ibid.* P. 354.

⁷ Piesliakas V. *rėmėsi* Tamburini, C. *Crime and Punishment*. Stockholm, 1992. Stockdales, E., Devlin, K. *On Sentencing*. London, 1987. P. 21-40. Walker, N. *Sentencing: Theory, Law and Practice*. London, 1985. P. 105-124. Bruns, H. J. *Strafzumessung-recht. Allgemeiner Teil*. Carl Heimans Verlag, 1967. P. 158-170. – aut. past.

⁸ Žr. PPIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 211.

Temos aktualumą lemia pakankamai akivaizdus bausmės tikslų problemiškas. Štai pavyzdžiui, R. Drakšas, įvertinęs dabar galiojantį BK, nurodo, kad mūsų valstybės požiūris į nusikaltusį asmenį bei jos baudžiamoji politika orientuota į baudžiamą liberalizmo koncepciją, kuri iš esmės prieštarauja mirties bausmei, tačiau neatmeta laisvės atėmimo bausmės skyrimo galimybės sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atvejais. Pagal šią koncepciją daug dėmesio skiriama alternatyvioms nei laisvės atėmimas bausmėms, pripažįstamas santykinis bausmės nuosaikumas, didinama teisėjo diskrecija susijusi su bausmės individualizavimu, siekiama padėti kaltininkui pasitaisyti ir t.t.⁹. V. Piesliakas naujajame BK taip pat išvelgia baudžiamosios atsakomybės priemonių humanizavimą bei baudžiamosios represijos švelninimą¹⁰, o deklaruojama bausmių vykdymo įstatymų paskirtis Lietuvoje - nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis¹¹. Tačiau 2015 m. gegužės 14 d., Lietuvos Aukščiausiame Teisme (toliau – LAT) vykusioje konferencijoje pateikti faktiniai duomenys verčia susimąstyti - pagal žmonių įkalinimą, esame pirmi Europoje, nors registruotas nusikalstamumas Lietuvoje vienas mažiausių Europos Sąjungoje¹². Be to, net ir atlikę bausmę nuteistieji ne visada tampa dorais, BK taisyklių nebepažeidžiančiais piliečiais¹³. Taigi, bausmių politikos problemos akivaizdžios.

Kriminologas G. Sakalauskas lygindamas Lietuvos bausmes su Europos baudžiamąja politika teigia, kad per pastaruosius 10 metų sunkiausių smurtinių nusikaltimų sumažėjo net 3 kartus, o kalinių skaičius išliko toks pats¹⁴. Nors būtent pagal baudžiamą liberalizmo koncepciją, kurią mini R. Drakšas, reikalaujama bausmės paskirtimi pripažinti specialiąją prevenciją, o laisvės atėmimo bausmę laikyti *ultima ratio* priemone¹⁵. Be to, G. Sakalausko nuomone, “griežtos bausmės <...> geriausiu atveju neduoda jokio teigiamo efekto, labai dažnai jos tik paskatina kriminalinę karjerą”¹⁶.

⁹ DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004. Nr. 52. P. 29.

¹⁰ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006. P. 68.

¹¹ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 1 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084.

¹² *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą:

<<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamoji-politika-vsnt.html>>

¹³ Jeigu pasidomėsime nemažos dalies nuteistųjų tolesniu likimu atlikus bausmę, pamatysime, kad nemaža dalis jų vėliau vėl nusikalsta. Ir ne vieną kartą. Statistika rodo, kad bent trečdalis nuteistųjų, atlikę bausmę, padaro naujus nusikaltimus. Žr. PIESLIAKAS V. *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. Jurisprudencija, mokslo darbai, 2008. 11(113). P. 11.

¹⁴ *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą:

<<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamoji-politika-vsnt.html>>

¹⁵ DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004. Nr. 52. P. 29.

¹⁶ SAKALAUSKAS, G. *Nusikaltimų prevencijos galimybės ir ribos*. Konferencija “Iššūkiai kuriant šiuolaikinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą Lietuvoje”. LR VRM 2014-10-21 [interaktyvus]. Žiūrėta: [2016-01-03]. Prieiga per internetą

<<http://www.teise.org/data/Nusikaltimuprevencijosgalimybes.pdf>>

Taigi, problema ta, kad Lietuvoj bausmė yra beveik tapatinama su įkalinimu, kuris iš principo nėra labai efektyvus, ir naiviai tikima, kad izoliavus nuteistuosius visuomenės saugumas bus užtikrintas ir/arba, kad atlikęs laisvės atėmimo bausmę nuteistasis taps pavyzdingu piliečiu. Tačiau tokia bausmių politika tikrai neturi ateities, todėl reikia įvardinti problemas ir jas spręsti.

Pastebima tendencija, kad viešojoje erdvėje dažniausiai akcentuojama, jog bausmių griežtinimas yra kultūros dalis¹⁷, kad baudimo klimatą kuria žmonės¹⁸. Nelieta „neįvertinta“ ir žiniasklaida, kuri neatsakingai pateikia itin daug žiaurių kriminalinių faktų¹⁹, ir skleidžia nepasitikėjimą teisėsauga²⁰. Be to, teisės doktrinoje aptariant valstybės teisinės tradicijas ir visuomenės teisinės sąmonės lygį, kaip vieną iš bausmių vykdymo politiką lemiančių veiksnių, yra pabrėžiama, kad Lietuvoje didžiosios visuomenės dalies teisinės sąmonės lygis yra gana žemas, o požiūris į nusikalstamumo problemų sprendimą – primityvus²¹. Todėl tik dalis visuomenės reikalauja vykdyti subalansuotą baudžiamąją politiką, humanizuoti bausmių atlikimo sąlygas ir tvarką, siekti pozityviai paveikti nuteistąjį, kad jis daugiau nebedarytų visuomenei nepriimtinių veikų, kita dalis, deja, - laikosi nuomonės, kad tik baudžiamosios politikos ir bausmių atlikimo sąlygų bei tvarkos griežtinimas, privertimas nuteistąjį pajusti kančią ir visuomenės neapykantą, gali duoti teigiamų rezultatų²².

Tačiau šio darbo temos kontekste reikia atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką – bausmės tikslų konstrukcija įstatyme dabar yra idealiai pritaikyta tik vienai bausmei – tik terminuotam laisvės atėmimui.

Todėl šiame darbe keliamas *tikslas* - įvertinti Lietuvoje įteisintus bausmės tikslus, atsižvelgiant į dominuojančias bausmių teorijas, ir susisteminti bei išanalizuoti bausmės tikslų realizavimo galimybes nustatant, paskiriant ir vykdant visas BK nurodytas bausmes.

¹⁷ KAJĖNAS, G., *Gintautas Sakalauskas: „mūsų bausmių vykdymo sistema ginasi nuo humanišku daigu“*. 2015-03-24. [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-03].

Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-03-16-gintautas-sakalauskas-musu-bausmiu-vykdyto-sistema-ginasi-nuo-humaniskumo-daigu/128488>>

¹⁸ *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą:

<<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamoji-politika-vsnt.html>>

¹⁹ Žr. KAJĖNAS, G. *Gintautas Sakalauskas: „mūsų bausmių vykdymo sistema ginasi nuo humanišku daigu“*. 2015-03-24. [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-03]. Prieiga per internetą:

<<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-03-16-gintautas-sakalauskas-musu-bausmiu-vykdyto-sistema-ginasi-nuo-humaniskumo-daigu/128488>>

²⁰ *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą:

<<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamoji-politika-vsnt.html>>

²¹ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Bendroji dalis. 2- oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius: Registrų centras, 2013. P. 44.

²² *Ibid.*

Išnagrinėjus teorinius ir praktinius bausmės tikslų probleminius aspektus, šiame darbe pateikiami konkretūs siūlymai įstatymų leidėjui, kaip koreguoti bausmės tikslų reglamentavimą.

Darbo objektas – bausmės tikslai ir jų realizavimo problemos Lietuvoje.

Tiksliui pasiekti keliami šie *uždaviniai*:

- 1) apibūdinti bausmės tikslų bendrąją charakteristiką;
- 2) aptarti bausmės tikslų reglamentavimo, interpretavimo problemas Lietuvos teisėje ir išanalizuoti bausmės tikslų sisteminio, kompleksinio pritaikymo galimybes;
- 3) išnagrinėti bausmės tikslų ir baudžiamojo poveikio priemonių tikslų santykį;
- 4) pateikti siūlymus įstatymų leidėjui.

Rašant šį darbą analizuoti teisės doktrinos autorių darbai, susiję su nagrinėjama tema, remtasi teisės aktais bei teismų praktika, naudotasi ir internetiniais šaltiniais²³.

Tyrimo metodai, kurie pritaikyti rašant šį darbą yra: istorinis, aprašomasis, lyginamasis, sisteminės ir loginės analizės. Istorinis metodas taikytas pristatant bausmės tikslų reglamentavimo pakeitimus Lietuvoje, bausmių teorijų susiformavimą, jų ištakas; aprašomasis – perteikiant teisės doktrinos autorių suformuluotas įžvalgas bausmės tikslų tema; lyginamasis – siekiant palyginti teisės teorijoje ir teismų praktikoje pateikiamas bausmės tikslų interpretacijas; sisteminės ir loginės analizės metodai taikyti darant įvertimus, apibendrinimus, išvadas.

Darbą sudaro trys skyriai suskirstyti į poskyrius. Pirmajame analizuojami teoriniai bausmės tikslų aspektai, antrajame – bausmės tikslų realizavimo problemos, trečiajame bausmės tikslų ryšys su baudžiamojo poveikio priemonėmis. Darbo pabaigoje pateikiamos glaustai suformuluotos išvados pagal išnagrinėtus klausimus, taip pat pasiūlymai įstatymui leidėjui.

²³ Išsamus naudotų šaltinių sąrašas pateikiamas darbo pabaigoje – aut. past.

1. BENDRA BAUSMĖS TIKSLŲ CHARAKTERISTIKA

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje yra pateikiama net keletas iš pirmo žvilgsnio ganėtinai skirtingų bausmės teorijų klasifikacijų. Štai pavyzdžiui, G. Švedas bausmės teorijas skirsto į absoliučias ir utilitarines. Pasak jo, absoliučios bausmės teorijos bausmę laiko savaiminiu gėriu, kuriam negali būti keliami specialūs tikslai, o pagrindine bausmės funkcija pripažįstamas pažeistos teisės atstatymas. Utilitarinės teorijos, remiantis G. Švedu, bausmei iškelia specialias funkcijas, pagal kurias šios teorijos skirstomos į tris grupes: 1) bausmės esme pripažįstančias bendrąją prevenciją; 2) bausmės esme pripažįstančias specialiąją prevenciją; 3) bausmės esme pripažįstančias ir bendrąją, ir specialiąją prevenciją. Be to, pagal bausmės paskirtį (esminį tikslą) G. Švedas dar išskiria atpildo, įbauginimo, galimybės padaryti nusikalstamą veiką atėmimo ir reabilitacijos teorijas²⁴.

G. Sakalauskas kriminalinės bausmės teorijas skirsto į absoliutaus ir santykinio (reliatyvaus) baudimo, o santykinio (reliatyvaus) baudimo teorijose išskiria tris kryptis: 1) individualiąją (specialiąją) prevenciją, 2) bendrąją prevenciją bei 3) atkuriamąjį teisingumą, susitaikymą, žalos atlyginimą. Be to, individualioji (specialioji) prevencija, G. Sakalausko nuomone, gali būti negatyvi (atgrasymas), pozityvi (resocializacija) ir įkalinimas (laikinas izoliavimas), o bendroji prevencija negatyvi (kitų atgrasymas) arba pozityvi (teisinės sąmonės formavimas, keršto poreikio mažinimas)²⁵.

J. Namavičius, pristatydamas bausmės teorijas ir jų įtaką baudžiamajai politikai, kriminalinės bausmės teorijose išskiria dvi pagrindines kryptis - retribucinę (atpildo) ir prevencinę. Pasak jo, pirmoji retrospektyviai kildina bausmę iš jau padaryto nusikaltimo, tuo tarpu prevencinė kryptis orientuojasi į ateitį, kad užkirsti kelią būsimiems teisės pažeidimams. Tai bandoma arba paveikiant visuomenę (taip vadinama bendroji prevencija) arba patį nusikaltėlį, sulaikant jį nuo tolesnių veikų (specialioji arba individualioji prevencija)²⁶. O R. Drakšas, aptardamas bausmės teorines problemas, kalba apie klasikinės ir pozityvistinės bausmės teorijas, kurių pirmoji remiasi senu moralinės kaltės ir bausmės atpildo principu, o antroji pripažįsta pagrindu visuomenės saugumą, todėl pagal ją bausmė yra ne atpildas, o apsigynimas ir auklėjamoji priemonė²⁷.

²⁴ Plačiau žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 347-348.

²⁵ Plačiau žr. SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 136.

²⁶ Plačiau žr. NAMAVIČIUS, J., *Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai*. 2012-10-30 pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf>>

²⁷ Plačiau žr. DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004. Nr. 52. P. 31.

Tačiau minėtų autorių bausmių teorijų klasifikacijas analizuojant detaliau nesunkiai galima surasti daug panašumų, nes neretai apie tą patį kalbama tikrai skirtingais terminais. Todėl įvertinant visas suformuluotas bausmių teorijų klasifikacijas, reikėtų apibendrinti, kad visais atvejais bausmė arba pati savaimė yra tikslas arba ja siekiama dar ir kitų tikslų.

Lietuvoje, atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, bausmė tikrai nėra savitiksli dalykas, nes BK 41 str. 2 d. nurodyti penki bausmės tikslai, kurie bendrai sudaro bausmės paskirtį. Tačiau bausmės teorijos pasirinkimas ir jos pritaikymas nėra toks paprastas dalykas kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, kadangi siekiant optimaliausio rezultato, bausmės teorijas būtina derinti. Todėl reikia pritarti G. Švedo išsakytai nuomonei, kad realiame gyvenime neegzistuoja „grynų“ bausmės teorijų - dažniausiai būna jų lydinai, kuriame tik sudedamųjų dalių proporcijos skirtingos²⁸.

Sunku būtų paneigti, kad bausmės pačia bendriausia prasme turėtų mažinti (o dar geriau iš viso panaikinti) nusikalstamumą. Tačiau kaip teigia V. Piesliakas, „valstybės mato skirtingus šios problemos sprendimo būdus“²⁹. Štai pavyzdžiui, Olandija, Vokietija, Švedija, Norvegija, Danija, Škotija ir kitos išsivysčiusios valstybės, jau gan seniai savo baudžiamąją politiką orientuoja į pažangiausias bausmių teorijas (prevencijos), kurių principinė nuostata, kad nusikalstamą veiką padariusį asmenį galima ir netgi būtina paveikti taip, kad jis daugiau nenusikalstų. Tuo tarpu Sudano bei Libijos baudžiamuose įstatymuose ir baudžiamojoje politikoje dar nemažai remiamasi grynąja atpildo teorija (taliono principu) – „dantis už dantį, akis už akį“, nors, kaip nurodoma teisės doktrinoje³⁰, šita bausmės teorija jau nebeturi didelio populiarumo pasauliniame kontekste³¹.

Bausmės esmė Lietuvos teisėje galėtų būti vaizdžiai pavadinta „viskas viename“, nes BK 41 str. 2 d. yra įteisinti „visi įmanomi bausmės tikslai“³². Ja (bausme) siekiama: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų bei 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.³³ Todėl bausmės esmė Lietuvoje, atsižvelgiant į pagrindinių bausmės teorijų (prevencijos ir atpildo) suformuluotas principines nuostatas, yra gan prieštaringa.

²⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 347.

²⁹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006. P. 37.

³⁰ Žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 348-349.

³¹ Populiarumo nebeturi tikrai grynoji atpildo teorija, kuri remiasi itin žiauriomis bausmėmis – aut. past.

³² SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 137.

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 42 str. 2 d., *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

Išdėstyta pozicija tikrai nėra nauja. Žymaus vokiečių teisininko H. H. Jeschecko teigimu, prevencijos kryptis yra visiškai priešinga atpildo idėjai, nes tokiu atveju bausmė jau traktuojama kaip apsaugojimo nuo nusikaltimų instrumentas, o žmogaus kaltės problemos pagrindai lieka atviri ir tuomet visuomenė pripažįsta tik nusikaltimų autorių pavojingumą ir latentinę nusikalstamumo potencialą. Savo ruožtu visa baudžiamoji politika tokiu atveju virsta ne teisingumo vykdymu, bet nusikalstamumo prevencija: apsaugojimu nuo visų asmenų, kurie yra potencialūs nusikaltėliai.³⁴ Todėl H. H. Jescheckas atpildo ir apsaugojimo idėjų santykį vadina „bausmės tikslų antinomija“, kas reiškia, kad realioje baudžiamojoje politikoje reikėtų pasirinkti tik vieną iš alternatyvų: arba atpildas, arba visuomenės apsaugojimas³⁵.

Apie prevencijos ir atpildo koncepcijų prieštarumą senokai kalbama ir Lietuvos teisės doktrinoje. Štai pavyzdžiui, G. Švedas, dar 2001 m. analizuodamas bausmės tikslus Lietuvoje, ir remdamasis tuomet galiojusio 1961 m. BK (su 1994 m. papildymais ir pakeitimais³⁶) nuostatomis, yra pasakęs, kad “BK 21 str., pripažįstančiame bausmės paskirtimi (tikslais) ir nubaudimą, ir specialiąją prevenciją, susidaro konfliktinė situacija, nes toks derinys yra eklektiškas, net prieštaringas”³⁷. Tačiau net ir priėmus naująjį BK, jokių esminių pakeitimų šiuo klausimu nebuvo padaryta.

Bausmės tikslų reglamentavimo kaita Lietuvoje

1961 m. BK (su 1994 m. papildymais ir pakeitimais)³⁸ 21 str. 1 d.	Kriminalinės bausmės paskirtis: <ol style="list-style-type: none"> 1. sulaikyti asmenis nuo nusikaltimų padarymo; 2. <u>nubausti</u> nusikaltimą padariusį asmenį; 3. atimti ar apriboti nuteistajam galimybes daryti naujus nusikaltimus; 4. <u>siekti, kad asmenys atlikę bausmę, laikytusi valstybėje galiojančių įstatymų ir nedarytų naujų susikaltimų.</u>
2000 m. BK³⁹ 41 str. 2 d.	Bausmės paskirtis: <ol style="list-style-type: none"> 1. sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2. <u>nubausti</u> nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3. atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4. <u>paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytusi įstatymų ir vėl nenusikalstų;</u> 5. užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.

Lentelė Nr. 1.
Šaltinis: sudaryta autoriaus.

³⁴ JESCHECK, H. H. *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. P. 67. Cituota iš: ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

³⁵ Žr. ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

³⁶ *Valstybės žinios*, 1994-08-05, Nr. 60-1182.

³⁷ Žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 353.

³⁸ *Valstybės žinios*, 1994-08-05, Nr. 60-1182.

³⁹ *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

Taigi, atsižvelgiant į teisinį bausmės tikslų reglamentavimą bei į prevencijos ir atpildo teorijų prieštarumą, bausmių politiką Lietuvoje reikėtų vertinti kaip itin nesuderintą ir net polemiską, tačiau teisės doktrinoje šiuo klausimu paaiškinimas jau yra. S. Arlauskas straipsnyje “Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje” suformulavo išvadą, kad tiek atpildas, tiek ir visuomenės apsaugojimas kaip bausmės tikslai nustato svarbius modernios baudžiamosios teisės institutus, be kurių neįmanoma įsivaizduoti šiuolaikinės baudžiamosios teisės sistemos, o siekiant panaudoti abiejų teorijų teikiamas galimybes baudžiamojoje teisėje, neišvengiama bandyti jungti šias teorijas į vieną junginį⁴⁰. Ir būtent tokia “jungtine” bausmių teorija šiandiena remiasi Lietuvos teisė.

Šitoks sprendimo variantas yra pakankamai priimtinas, kadangi be išlygų priėmus vien tik prevencijos idėjos teiginius tektų atsisakyti esminių tradicinių baudžiamosios teisės institutų, tokių kaip nekaltumo prezumpcijos principas, kaltės nustatinėjimas, teisingos bausmės parinkimas ir kt., o pasirinkus vien tik atpildo tikslą, neliktų vietos resocializacijai (prevencijai). Nors Lietuva tikrai aktyviai deda pastangas lygiuotis į išsivysčiusias šalis ir po truputį pripažįsta pozityvias priemones bausmių politikoje⁴¹. Taigi, šių prieštaringų bausmių teorijų “suderinimas” iš principo laikytinas pozityviu dalyku, nepaisant to, kad tai yra absoliučiai dirbtinis reiškinys.

1.1. Teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas bausmės tikslų kontekste

Kalbant apie bausmių teorijas, kurias akivaizdžiai atspindi BK įteisinti bausmės tikslai, reikia aptarti ir teisingumo principo realizavimo užtikrinimą, kuris priėmus naująjį BK, įvardintas bausmės tikslu. Pirmiausia pažymėtina, kad šito tikslo formuluotė nėra labai korektiška, nes kalbama ne apie teisingumo principo realizavimą, bet apie to realizavimo užtikrinimą, ir tarsi reikalaujama, kad teismas, kuris paskyrė bausmę dar garantuotą arba kažkaip užtikrintą, kad jis tikrai įvykdė teisingumą. Nors atsižvelgiant į teisinės valstybės principus, teismų sprendimų teisingumą reikėtų preziumuoti. Be to, šio bausmės tikslo būtinumas yra iš viso abejotinas. Nors kita vertus, teisingumas bausmių teorijų kontekste reiškia teisingą atpildą.

⁴⁰ ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

⁴¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (*Valstybės Žinios*, 2002, Nr. 73-3084) 137 str. 4 d. įteisinta nuteistųjų laisvės atėmimo bausmėmis socialinė reabilitacija, kurios metu įgyvendinamos akredituotos elgesio pataisos programos, taikomos nuteistųjų socialinių įgūdžių lavinimo ir pozityvaus užimtumo priemonės, teikiama psichologinė pagalba nuteistiesiems sprendžiant asmenines ir socialines problemas, taip pat kitos priemonės, kurių įgyvendinimas padėtų nuteistiesiems socialiai reabilituotis. 2012 m. Lietuvoje įteisinta probacija (Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-01-06, Nr. 4-108), kurios tikslas užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją <...>, ir kt. – aut. past.

Jau nuo seniausių laikų teisingumas buvo žymiausių filosofų ir teisininkų analizių objektu. Sokratas teigė, kad teisingumas išreiškia pačios valstybės esmę bei prigimtį, ir reikalauja, jog būtų laikomasi jos egzistenciją garantuojančio pamato - įstatymų⁴². Platonas teisingumą aiškino kaip pagrindinį darnos ir pusiausvyros vyravimo valstybėje garantą⁴³, o Epikūro filosofijos sekėjai manė, kad apskritai nėra paties teisingumo kaip tokio⁴⁴. Kadangi šiuolaikinėje teisėje teisingumas yra ne kas kita kaip adaptuota filosofinė dorovinė – etinė kategorija⁴⁵, aiškindami teisingumo principo esmę daugelis autorių neretai nukrypsta į moralinių filosofinių aspektų dėstymą. Tačiau kaip tik dėl šios priežasties teisingumo principas tampa tik dar labiau abstraktus, o jo taikymas dar sudėtingesnis. Nes kaip nurodo K. Jovaišas „ne tik skirtingais laikais ir skirtingose visuomenėse žmonės skirtingai vertina tai, <...> kas teisinga ir neteisinga. Netgi tie patys žmonės <...>, pasikeitus aplinkybėms taip radikaliai keičia savo pažiūras ir įsitikinimus, kad šiandien gėriu ir teisingumu laiko tai, ką vakar laikė blogiu ir neteisingumu. Ir atvirkščiai žinoma“⁴⁶.

Taigi, teisingumas yra santykinis, o ne absoliutus; vertybinė, o ne objektyvi kategorija, ir todėl visiškai pagrįsta yra išvada, kad „žmonijos istorijoje niekam nėra pavykę pateikti universalaus ir visuotinai pripažinto teisingumo apibrėžimo, kuris neturėtų silpnų ir abejotinių pusių“⁴⁷. Įvertinant šiuos teiginius, reikėtų konstatuoti, kad teisingumo principo esmė yra sunkiai nusakoma, o jo realizavimas labai reliatyvus dalykas, todėl šiame darbe analizuojamas tikrai labai konkretus klausimas – ar gali teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas būti baudmės tikslu, ir jeigu taip, kokia jo praktinė raiška šiame kontekste.

Kaip nurodoma Lietuvos Konstitucinio teismo praktikoje⁴⁸, „teisingumo ir teisinės valstybės principai *inter alia* reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi, baudmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms už kurias jos nustatytos. Todėl įstatymų leidėjas neturi teisės už nusikalstamas veikas nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir jos paskirčiai“.

⁴² PLATONAS. *Kritonas*. Dialogai. Vilnius, 1968. P. 142.

⁴³ PLATONAS. *Valstybė*. Vilnius: Mintis, 1981. P. 64.

⁴⁴ SABINE, G. H., THORSON T. L. *Politinių teorijų istorija*. Margi raštai: Vilnius, 2008. P. 157.

⁴⁵ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 119.

⁴⁶ JOVAIŠAS K. *Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai*. Teisės problemos, 2007. Nr. 2 (56). P. 56.

⁴⁷ *Ibid.* P. 57.

⁴⁸ Žr. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004-01-26 nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 str. 4 d. (1997 m. liepos 2 d. red.), 2 str. 1 d. (1995 m. balandžio 18 d. red.), 3 str. 1 d. 2 p. (1995 m. balandžio 18 d. red.), 13 str. (2000 m. liepos 18 d. red.), 30 str. 1 d. (1997 m. liepos 2 d. red.) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 “Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo” patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. red.) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 3/02-7/02-29/03.

Šis Lietuvos Konstitucinio Teismo išaiškinimas leidžia daryti išvadą, kad teisingumo principas baudžiamojoje teisėje pirmiausia reiškia tinkamą bausmių nustatymą įstatyme. Tačiau ne vien tik tai yra svarbu.

Štai, V. Piesliakas išskiria tris teisingumo idėjos prasmines reikšmes Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Jo nuomone:

- 1) teisingumas – tai teismo veikla nagrinėjant baudžiamąsias bylas ir skiriant bausmes ir baudžiamojo poveikio priemones,
- 2) teisingumas – tai įstatymo leidėjo veikla nustatant žmogaus poelgių nusikalstamumą ir formuluojant sankcijas už nusikalstamas veikas, taip, kad jos būtų teisingos,
- 3) teisingumas – tai siekis vienodos baudžiamosios politikos, t. y. tokios padėties, kad už panašias veikas, padarytas tokiomis pat aplinkybėmis, esant panašioms kaltininko asmenybę apibūdinantiems požymiams, būtų skiriamos analogiškos bausmės⁴⁹.

Minėtas autorius visiškai pagrįstai tvirtina, kad kiekvienas, net ir nusikaltęs, žmogus turi teisę į teisingą bausmę, kurią įmanoma paskirti tik tuomet, kada įstatymų leidėjas įstatymuose aiškiai suformuluoja bausmių skyrimo kriterijus ir taisykles⁵⁰, o įvertinęs dabartinį BK daro išvadą, kad šis įstatymas „suteikia pakankamai galimybių kiekvienam byloje paskirti teisingą bausmę <...>“⁵¹.

Rusų mokslininkas N. Vetrovas dėsto argumentus, kad pagrindinis reikalavimas, kurį turėtų atitikti kiekviena bausmė - tai teisingumas, kas reiškia, kad bausmė ir kitos baudžiamojo poveikio priemonės, taikomos asmeniui, padariusiam nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą turi būti teisingos: atitikti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo pavojingumo pobūdį ir laipsnį, jo padarymo aplinkybes ir nusikaltusiojo asmenybę⁵². O A. Gumuliauskas, įvertinęs teisingumo principą ir jo reikšmę BK, konstatuoja, kad teisingumo principas nėra bendras visos baudžiamosios teisės principas – jis siejamas tik su bausmės skyrimu⁵³. Taigi, akivaizdu, kad teisingumo principo realizavimas reiškia tiesiog teisingą bausmę, arba kitaip, teisingą atpildą.

⁴⁹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 101-102.

⁵⁰ PIESLIAKAS, V. *Bausmių skyrimo nuostatų tobulinimo problemos // Teisės problemos* – Vilnius: Teisės institutas. Nr. 2. 1996. P. 5 – 17.

⁵¹ PIESLIAKAS, V. *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2008. 11(113); 7–15. P. 9.

⁵² VETROV N. I. *Ugalovnoe pravo. Čast" obšaja*. Moskva. 1999. P. 296-297. Cituota iš: GUMULIAUSKAS, A. *Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 95.

⁵³ GUMULIAUSKAS, A. *Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 98.

Visi cituoti teiginiai dėl teisingumo principo esmės yra absoliučiai priimtini ir nekvestionuojami, tačiau jie aiškina tik pačią teisingumo principo reikšmę, ir leidžia teigti, kad teisingumas atitinka atpildo teoriją. Tačiau jie niekaip neįrodo, kad šitas principas, t.y. teisingumo principas, arba tiksliau jo įgyvendinimo užtikrinimas turėtų būti bausmės tikslas. Todėl reikia šį klausimą aptarti detaliau, įvertinant teismų sprendimuose pateikiamus išaiškinimus dėl teisingumo principo realizavimo užtikrinimo.

Pirmiausia pažymėtina, kad teismų praktikoje šis bausmės tikslas dažniausiai siejamas tik su bausmės skyrimo klausimais. Štai, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2008 kasatoriaus nuomone, buvo pažeisti teisingumo principo reikalavimai, nes jam paskirta pernelyg griežta bausmė. Tuo tarpu teismas pažymėjo, kad „pernelyg švelni, veikos pavojingumo, jos padarinių neatitinkanti bausmė pažeidžia ne tik teisingumo, bet ir humaniškumo principą, nes taip sumenkinami nukentėjusiųjų interesai, pažeidžiamas jų orumas”⁵⁴. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006 nukentėjusioji kasatorė nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas nesilaikė bausmei keliamų tikslų ir „vietoj laisvės atėmimo iki gyvos galvos paskyrė švelnesnę bausmės rūšį – terminuotą laisvės atėmimą <...>”⁵⁵. LAT pripažino, kad apeliacinės instancijos teismas, skirdamas bausmę D. K., nesilaikė bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų (BK 54 str. 2 d.) bei pažeidė baudžiamojo įstatymo reikalavimą paskirtąja bausme užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (BK 41 str. 2 d. 5 p.), tačiau bandydamas paaiškinti kaip konkrečiai šio bausmės tikslo pažeidimas pasireiškė LAT tik išdėstė, kad “apeliacinės instancijos nuosprendžio dalis naikintina dėl to, kad teismas netinkamai pritaikė BK 54 ir 41 str. – neatsižvelgė į BK 54 str. nurodytų aplinkybių visumą ir tų aplinkybių išsamiau neįvertino, vienai iš aplinkybių (nuteistojo asmenybei) suteikė išskirtinę kitas aplinkybes neutralizuojančią reikšmę, taip pat neatsižvelgė į BK 41 str. reikalavimus skiriant bausmę užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą, nesumenkinti nukentėjusiųjų interesų, nepažeisti jų orumo, todėl pirmosios instancijos teismo paskirtą pagal BK 129 str. 2 d. 5, 6 p. laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nepagrįstai pakeitė dvidešimties metų laisvės atėmimo bausme”⁵⁶. Tokie teismų sprendimų pavyzdžiai, leidžia daryti išvadą, kad kalbant apie teisingumo principo realizavimo užtikrinimą, visi teismų argumentai siejami tik su bausmės skyrimo klausimų analize. Tačiau nejaugi teismas negalėtų spręsti tokių klausimų, jeigu BK nebūtų šito bausmės tikslo? Aišku, galėtų.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2008.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006.

⁵⁶ *Ibid.*

Juk Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵⁷ (toliau – Konstitucija) 109 str. 1 d. numatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Iš to „teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus <...>“⁵⁸. Ši pareiga, nagrinėjant baudžiamąsias bylas, detalizuota Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁵⁹ (toliau – BPK) 6 str. 1 d., kuriuo remiantis tik teismas gali konstatuoti, kad baudžiamojo įstatymo uždrausta veika tikrai buvo padaryta, kad kaltinamasis yra kaltas dėl tos veikos padarymo, bei paskirti kaltu pripažintam asmeniui kriminalinę bausmę (arba taikyti kitas baudžiamosios atsakomybės realizavimo formas)⁶⁰. Kaltės klausimo išsprendimas ir bausmės paskyrimas sudaro bylos nagrinėjimo, o tuo pačiu ir teisingumo vykdymo baudžiamojoje byloje esmę⁶¹. Bausmės skyrimo sąlygos (kriterijai) įstatyme taip pat yra⁶². Yra ir galimybė paskirti kaltininkui švelnesnę bausmę nei numatyta sankcijoje, jeigu tai prieštarautų teisingumo principui (BK 54 str. 3 d.), arba kada yra BK 62 str. reglamentuoti pagrindai. Todėl yra neaišku kam teismui reikalingas bausmės tikslas, nurodytas BK 41 str. 2 d. 5 p.

Teisės doktrinoje yra pateikiama bausmės tikslų klasifikacija, pagal kurią bausmės tikslai suskirstyti į tris grupes: 1) bausmės tikslai, keliami visiems be išimties visuomenės nariams; 2) bausmės tikslai, keliami nusikaltusiems asmenims; 3) bausmės tikslai keliami teismui⁶³.

Kad galima išskirti pirmąsias dvi bausmės tikslų grupes tikrai neabejojama, nes pagal savo esmę tai atitinka funkcinę arba tikslinę bausmės tikslų priklausomybę. Tačiau trečiosios grupės išskyrimas vargu ar gali būti laikomas pagrįstu. Juk bausmė yra valstybės prievartos priemonė skiriama nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, o teismas tik subjektas, kuris ją skiria. Todėl jeigu teigsime, kad yra bausmės tikslai, keliami teismui, turėsime sutikti, kad turi būti ir bausmės tikslai keliami Seimui. Taip pat, be abejo, bausmės tikslai, skirti ir institucijoms, kurios vykdo bausmes. Aišku teoriškai toks skirstymas galėtų būti, tačiau bausmės tikslų klasifikacija, kuomet išskiriami bausmės tikslai skirti tik teismui (bet nenurodant kitų institucijų, kurios taip pat privalo vadovautis bausmės tikslais arba juos taikyti), tikrai neturi rimto pagrindo.

⁵⁷ *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo. Bylos Nr. 7/04-8/04.

⁵⁹ *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

⁶⁰ GODA G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Registrų centras: Vilnius, 2011. P. 57.

⁶¹ GODA, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I-IV dalys (1-220 straipsniai). Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2003. P.25.

⁶² BK specialioje dalyje yra nurodytos konkrečios galimos sankcijos už kiekvieną kriminalizuotą veiką, o VIII skyriuje išsamiai reglamentuoti bausmės skyrimo klausimai, kuriais remdamasis teismas skiria bausmes- aut. past.

⁶³ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 211.

Be to, bausmių skyrimo procese teismas privalo taikyti visus bausmės tikslus⁶⁴, nes BK 41 str. 2 d. nenumatyta išimčių. Todėl iš principo visi bausmės tikslai yra skirti ir teismui.

Įvertinant teisės doktrinos pateiktus išaiškinimus dėl teisingumo principo reikšmės, ir atsižvelgiant į teismų sprendimuose nurodytus argumentus, daroma išvada, kad teisingumo principas bausmių teorijų kontekste reiškia teisingą bausmę arba tiesiog teisingą atpildą⁶⁵. Todėl įstatymų leidėjas turi siekti, kad nustatytos bausmės būtų adekvačios, ir kad teismai turėtų galimybę, įvertinę visas bylos aplinkybes, paskirti reikiamas bausmes. O teismas turi pareigą realizuoti teisingumą.

Tačiau šio principo įvardijimas BK 41 str. 2 d. 5 p., kaip bausmės tikslo, yra visai nereikalingas, nes kaip teisingai aiškina R. Drakšas jau pačiame įstatyme suformuluotame bausmės apibrėžime (BK 41 str. 1 d.) galima aiškiai nustatyti ir pagrindinį bausmės tikslą – atpildą⁶⁶. Todėl akivaizdu, kad BK 41 str. 2 d. 5 p. dubliuoja BK 41 str. 1 d.

Kitas dalykas, iškėlus klausimą - kas pasikeistų, jei teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas nebūtų bausmės tikslas, atsakymas aiškus – nepasikeistų niekas. Teismai ir toliau vykdytų teisingumą, nes tai yra jiems Konstitucijos ir kitų įstatymų priskirta funkcija. Teismai ir toliau veiktų pagal Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo⁶⁷ nuostatas, o nagrinėdami baudžiamąsias bylas vadovautųsi visomis BK ir BPK nuostatomis, įpareigojančiomis nešališkai priimti teisingą sprendimą byloje. Be to, net panaikinus šį bausmės tikslą, t.y. BK 41 str. 2 d. 5 p., pats teisingumo principas Lietuvos baudžiamojoje teisėje tikrai neprarastų savo pozicijų, nes kaip teisingai pažymėjo LAT, remdamasis Konstitucinio Teismo išaiškinimais⁶⁸, - “teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje. Vadinasi, teisingumo principas neatsiejamas nuo teisinės valstybės imperatyvo ir yra vienas svarbiausių moralinių vertybių bei teisinės valstybės pagrindų”⁶⁹.

⁶⁴ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-748/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2008.

⁶⁵ Aišku, yra autorių, kurie mano kitaip. Pavyzdžiui, G. Sakalausko nuomone atpildo tikslas yra numatytas BK 41 str. 2 d. 2 p. O ką bausmės tikslų kontekste reiškia teisingumo principo realizavimo užtikrinimas minėtas autorius plačiau neaptaria. Žr. SAKALAUŠKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 137.

⁶⁶ DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004. Nr. 52. P. 28-30.

⁶⁷ *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851.

⁶⁸ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d., 1998 m. spalio 27 d., 2003 m. kovo 4 d. nutarimai – aut. past.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2007.

1.2. BK nurodytų bausmės tikslų sisteminis/kompleksinis pritaikymas

Bausmės tikslų reikšmė matyti jau teisėkūros procese, kada tam tikros veikos įstatyme numatomos kaip nusikalstamos, nustatomos konkrečios sankcijos už jas, įvedamos naujos bausmių rūšys arba panaikinamos esamos ir pan. Tačiau negali būti kvestionuojama bausmės tikslų svarba skiriant bausmes ir vykdant jas. Nes, pavyzdžiui, valstybėse, kuriose bausmių vykdymo teisė nėra atskira teisės šaka, bausmių politika vertinama būtent pagal bausmių vykdymo metu taikomas priemones⁷⁰. Taigi, absoliučiai pritarinama K. Jovaišo pozicijai, kad „bausmės paskirtį gali užtikrinti ne deklaruojama, o iš tikrųjų taikoma bausmė“⁷¹, ir kad „neįgyvendintas bausmės neišvengiamumas reiškia nebaudžiamumą“⁷². Bet ne mažiau svarbus yra ir bausmių vykdymas.

Kalbant apie bausmės tikslus vykdymo procese, Lietuvoje susiduriama su tam tikru ypatumu – šita sritis jau reguliuojama kitos teisės šakos – bausmių vykdymo teisės. Pačia bendriausia prasme jos paskirtis yra reglamentuoti visų bausmių, kurios nurodytos BK vykdymo (atlikimo) tvarką, sąlygas ir principus, o Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) 1 str. 2 d. įteisinta principinė nuostata, kad Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis. Vadinasi, “nors ir netiesiogiai (nes įtvirtinama “įstatymų paskirtis”), bausmių vykdymo sistemai keliamas nuteistųjų resocializacijos (integracijos) tikslas”⁷³. O tai atitinka individualiosios prevencijos koncepciją. Identiška taisyklė numatyta ir Lietuvos Respublikos Probacijos įstatyme (toliau – Probacijos įstatymas)⁷⁴. Todėl kalbant apie bausmės tikslus, ši teisės norma tikrai negali būti ignoruojama.

Taigi, galima teigti, kad egzistuoja trys etapai arba stadijos, kur funkcionuoja bausmės tikslai:

- 1) bausmių nustatymas,
- 2) bausmių skyrimas ir
- 3) bausmių vykdymas.

⁷⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 354.

⁷¹ JOVAIŠAS, K. *Kaltės įrodinėjimas baudžiamajame procese: problemos ir paradoksai*. Teisė, 2012. Nr. 82. P. 227.

⁷² *Ibid.* P. 80.

⁷³ SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 138. Taip pat Žr. *Sakalauskas G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2007, Nr. 2. P. 122-134.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymo 1 str. 2 d. numatyta, kad šio įstatymo paskirtis – nustatyti tokią probacijos vykdymo tvarką ir sąlygas, kad asmuo, atlikęs probaciją, savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis. *Valstybės žinios*, 2012-01-06, Nr. 4-108.

Tačiau BK įvardinti bausmės tikslai negali būti kompleksiskai pritaikyti minėtuose etapuose. Nes pavyzdžiui, vien tik nustatius bausmę dar niekas nenubaudžiamas, o taikant individualiosios prevencijos tikslą – paveikti bausmę atliekančius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, kiti asmenys niekaip nesulaikomi nuo nusikalstamų veikų darymo. Todėl reikėtų konstatuoti - vienus bausmės tikslus objektyviai įmanoma realizuoti vienais etapais, kitus kitais. Be to, vykdant bausmes jau reikia remtis bausmių vykdymo procesą reglamentuojančiais įstatymais ir siekti tik juose nurodytų tikslų.

Tai, kad BK nurodytų bausmės tikslų negalima kompleksiskai pritaikyti nustatant bausmes, jas paskiriant ir vykdant, iš principo nėra blogai, nes pavyzdžiui, Vakarų šalyse (ypač tose, kuriose stipri baudžiamosios justicijos teorija), baudžiamosios atsakomybės (kriminalinės bausmės) ir bausmės vykdymo (atlikimo) tikslai dažniausiai atskiriami (formuluojami kaip savarankiški)⁷⁵. Todėl vien tik pats faktas, kad neįmanoma visų bausmės tikslų kompleksiskai pritaikyti visais etapais, tikrai negali būti vertinamas neigiamai. Tačiau vertėtų pagalvoti apie tai, kad ne visų bausmės tikslų reglamentavimas yra pateisinamas BK 41 str. 2 d., kuri yra bendroji baudžiamosios teisės norma, todėl iš principo neturi reguliuoti klausimų, susijusių su bausmių vykdymu. Taigi, vabsoliučiai pritartina G. Sakalausko išvadai, kad daug „perspektyviau būtų atskirti baudžiamosios atsakomybės (bausmių taikymo) ir bausmių vykdymo (atlikimo tikslus) <...>“⁷⁶.

Kalbant apie sisteminių bausmės tikslų pritaikymą, reikėtų paminėti dar vieną aspektą. Galiojant 1961 m. BK⁷⁷, teisės doktrinoje buvo pareikšta nuomonė, jog baudžiamajame įstatyme nurodyti bausmės tikslai yra „išdėstyti nuoseklia tvarka, atsižvelgiant į jų realizavimo eiliškumą <...>“⁷⁸. Ši nuomonė dar kartą akcentuota priėmus dabartinį BK⁷⁹. Tačiau plačiau tokia pozicija teisės doktrinoje nėra pakomentuota. Todėl galimos dvi šio teiginio interpretacijos - arba turėtas omeny bausmės tikslų pritaikymas eilės tvarka, atsižvelgiant į jų realizavimo etapus (nustatymas, skyrimas, vykdymas), arba, kad būtina bausmės tikslus eilės tvarka realizuoti skiriant bausmes. Tačiau nei vienas šių paaiškinimų tikrai nebūtų logiškas.

⁷⁵ LAUBENTHAL, K., *Strafvollzug*. 3. Aufl.- Berlin: Springer Verlag, 2003. P. 81-91. Cituota iš: SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 135.

⁷⁶ SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 149.

⁷⁷ Su 1994 m. papildymais ir pakeitimais, *Valstybės žinios*, 1994-08-05, Nr. 60-1182 – aut. past.

⁷⁸ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 352.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekse komentare nurodyta, kad “bausmės skyrimo tikslai išdėstyti nuoseklia tvarka, atsižvelgiant į jų realizavimo eiliškumą ir sudaro vieningą bausmės paskirtį”. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 264.

Bausmės tikslų realizavimą eilės tvarka visuose trijuose etapuose (nustatant bausmes, jas paskiriant ir vykdant), paneigia tai, kad teisingumo principo realizavimo užtikrinimas išreiškia atpildo teoriją, todėl šis bausmės tikslas privalo būti realizuojamas pirmiausia – nustatant, paskiriant bausmes.

O pagrindinės priežastys neleidžiančios bausmės tikslų realizuoti įstatyme nurodyta eilės tvarka bausmių skyrimo stadijoje yra net kelios:

- 1) Pirma - teismų praktikoje yra nusistovėjusi aiški pozicija, jog skiriant bausmę turi būti siekiama visų BK 41 str. 2 d. numatytų bausmės tikslų, ir nei vienam iš jų neturi būti suteikiama išskirtinė prioritetinga reikšmė, jų siekiai turi būti protingai subalansuoti⁸⁰.
- 2) Antra – bendroji prevencija negali būti pirmesniu tikslu, nei specialioji. Priešingu atveju susidarytų situacija, kad specialioji prevencija „tarnauja“ bendrajai prevencijai, o nusikalstamą veiką padaręs asmuo baudžiamas tik tam, kad atgrasyti kitus asmenis nuo nusikalstamų veikų padarymo. Toks požiūris vargu ar būtų priimtinas, nes dar Imanuelis Kantas (*Immanuel Kant*; 1724 - 1804) suformulavo ir šiandien įdomią bendrosios prevencijos kritiką, kad bausti dėl visuomenės poreikių, reikštų panaudoti nusikaltėlį kaip įrankį kitų tikslams siekti <...>⁸¹.
- 3) Trečia – atsižvelgiant į tai, kad teisingumo principo realizavimo užtikrinimas reiškia teisingą atpildą, jį būtina realizuoti visų pirma, o ne paskiausiai.
- 4) Ketvirta – „patenkinti“ visus BK 41 str. 2 d. nurodytus bausmės tikslus, gali ne visos bausmių rūšys, todėl kai kuriais atvejais bausmės tikslų realizavimas eilės tvarka yra objektyviai neįgyvendinamas. Nes pavyzdžiui, BK 41 str. 2 d. 3 d. nurodytas trečiasis bausmės tikslas – siekis atimti arba apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, yra tik kai kurių bausmių savybė⁸².

Taigi, atsižvelgiant į šiuos argumentus akivaizdu, kad baudžiamajame įstatyme nurodytų bausmės tikslų realizavimo eilės tvarka turėtų būti vertinama kritiškai.

⁸⁰ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-748/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2008.

⁸¹ Žr. NAMAVIČIUS, J. *Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai*. 2012-10-30 pranešimas. [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-04]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf>

⁸² PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210.

2. BAUSMĖS TIKSLŲ REALIZAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI LIETUVOS TEISĖJE

Bausmės tikslų realizavimo problemų, savaime aišku, yra daug. Vienos iš jų susijusios su deklaruojamų bausmės tikslų prieštaringumu, kuris akivaizdus iš aptartų bausmės tikslų teorinių aspektų, kitos - su tam tikrais finansiniais ar žmogiškaisiais ištekliais, kurių Lietuvoje nuolat pritrūksta, trečios – su požiūriu į bausmę, teisine sąmone, nusistovėjusiom taisyklėm, kurias sunku pakeisti ar pan. Tačiau šiame darbe analizuojama esminė problema - bausmės tikslų kompleksinis realizavimas taikant visas BK nurodytas bausmes, siekiant įvertinti ar dabartinis bausmės tikslų suformulavimas BK bei šių tikslų realizavimas, neįtakoja vienos opiausių Lietuvos problemų – dažno baudimo laisvės atėmimu.

Teigiama, kad nustatyti kokią bausmės teoriją labiausiai atitinka valstybės baudžiamoji politika galima iš kelių kriterijų:

- 1) BK nustatytos bausmių sistemos,
- 2) specialiosios dalies straipsnių sankcijų, ir
- 3) bausmių taikymo analizės.⁸³

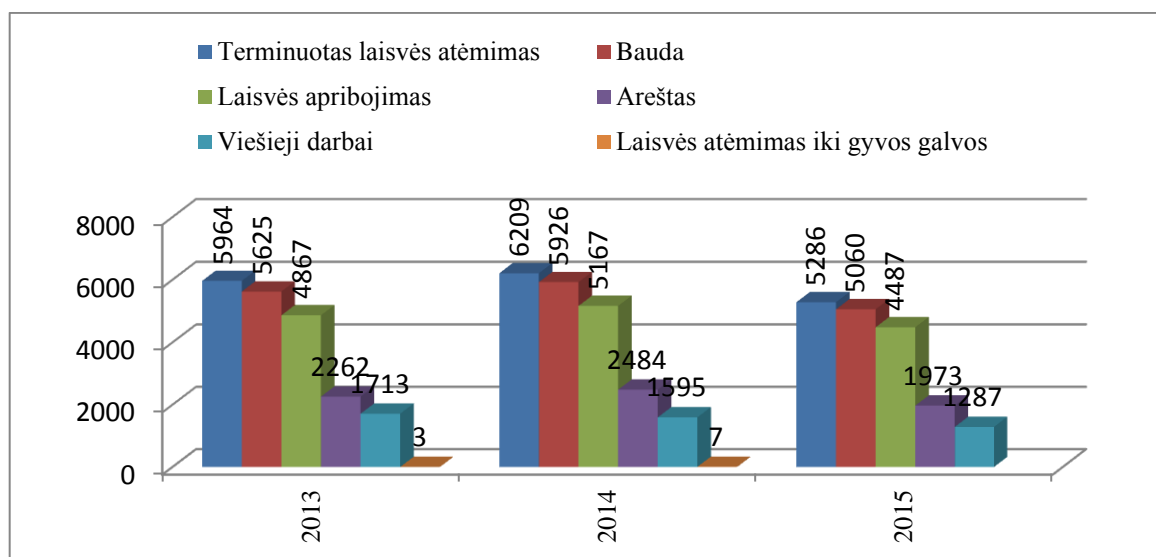
Bet vertinimo šiais aspektais rezultatai ne itin džiugina. BK 42 str. numato šešias bausmių rūšis: viešieji darbai, 2) bauda, 3) laisvės apribojimas, 4) areštas, 5) terminuotas laisvės atėmimas (tik už nusikaltimus), ir 6) laisvės atėmimas iki gyvos galvos (tik už nusikaltimus). Kartu su šiom bausmėm teismai gali paskirti vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones⁸⁴. Nepilnamečiams – gali būti skiriamos visos minėtos bausmės, išskyrus laisvės atėmimą iki gyvos galvos, tačiau įstatymas numato tam tikrus apribojimus⁸⁵. Juridiniams asmenims remiantis BK 43 str. gali būti skiriama viena iš trijų bausmių – 1) bauda, 2) juridinio asmens veiklos apribojimas arba 3) juridinio asmens likvidavimas. Minėtos bausmės pačios savaime nėra akivaizdžiai per didelės arba neadekvačios, neturime įstatyme ir ypač „drastiškų“ bausmių (kaip pavyzdžiui, mirties bausmė arba kitokios fizinės bausmės – rankos ar kojos nukirtimas, užmėtymas akmenimis ir pan.). Tačiau šių bausmių taikymas Lietuvoje nėra labai liberalus.

⁸³ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 349.

⁸⁴ Kartu su bausme galima skirti uždraudimą naudotis specialia teise, viešųjų teisių atėmimą, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, turto konfiskavimą, įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu, dalyvavimą smurtinį elgesį keičiančiose programose ir išplėstinį turto konfiskavimą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (*Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741 (67 str. 3 d.)). – aut. past.

⁸⁵ Laisvės atėmimo bausmė nepilnamečiui negali viršyti dešimties metų (BK 90 str. 5 d.); arešto bausmės terminas nuo 5 iki 45 parų (BK 90 str. 4 d.), viešųjų darbų negali būti paskirta daugiau kaip 240 valandų (BK 90 str. 2 d.), o bauda gali būti skiriama tik dirbančiam ar savo turto turinčiam nepilnamečiui, ir tik iki 50 MGL (BK 90 str. 3 d.) – aut. past.

Bausmių skyrimas Lietuvoje 2013-2015 m. (imtinai)

Grafikas Nr. 1.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos metinėmis veiklos ataskaitų apžvalgomis⁸⁶.

Taigi, nors Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2015 m. veiklos apžvalgoje nurodoma, kad „vyrauja tendencija, jog teismai, atsižvelgdami į bylos aplinkybes, pirmiausia stengiasi skirti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes, t.y. esant galimybei bausmės tikslą stengiamasi pasiekti kitomis priemonėmis“⁸⁷, įvertinant faktinius duomenis, reikėtų daryti priešingą išvadą. Statistika byloja, kad laisvės atėmimo bausmės taikymas Lietuvoje yra „populiariausias“. Nors ši bausmė viena griežčiausių.

Ieškant paaiškinimų šiai situacijai pateisinti, nurodomi įvairūs argumentai. Štai pavyzdžiui, LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas V. Masiokas, pritardamas akademikų minčiai, kad Lietuvoje bausmių politika nėra pakankamai efektyvi, plataus laisvės atėmimo bausmės taikymo priežastis sieja su baudžiamajame įstatyme nurodytomis sankcijomis už nusikalstamas veikas⁸⁸. O V. Piesliako nuomone, tokie statistiniai skaičiavimai nėra pakankamai informatyvūs⁸⁹.

⁸⁶ Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos. [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2015 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.

⁸⁸ „Kaip kaltinamajam paskirti teisingą bausmę, jeigu Baudžiamojo kodekso įstatymas numato vienintelę galimybę – laisvės atėmimą?“, – kėlė klausimą kasacinio teismo teisėjas. Žr. *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą:

<<http://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamoji-politika-vsnt.html>>

⁸⁹ „<...> tai tik bendras rodiklis, apimantis nuteistuosius už visus padarytus nusikaltimus. Taigi, jis nelabai informatyvus.“ PIESLIAKAS, V. *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. Jurisprudencija, mokslo darbai, 2008. 11(113). P. 11.

Tačiau šiame darbe reiškiamą nuomonę, kad platų laisvės atėmimo bausmės taikymą gali tiesiogiai lemti ir baudžiamajame įstatyme nurodyti bausmės tikslai. Nes norint juos visus kompleksiskai pritaikyti reikia paskirti laisvės atėmimo bausmę. Siekiant patvirtinti arba paneigti šią hipotezę, darbe analizuojamas BK nurodytų bausmės tikslų praktinis taikymas, įvertinant baudimo tikslą (BK 41 str. 2 d. 2 p.); siekį atimti arba apriboti galimybę nuteistam asmeniui daryti naujas nusikalstamas veikas (BK 41 str. 2 d. 3 p.); taip pat prevencijos tikslus (BK 41 str. 2 d. 1, 4 p.).

2.1. Baudimas – bausmės esmė ar tikslas?

Vienas ryškiausių teoretikų, iš esmės neigusių, valstybės teisę bausti yra R. Owenas (*Robert Owen*, 1771 – 1858). Jo nuomone, valstybė negali bausti asmenų, t.y. keršyti jiems už nusikaltimus, kadangi ji pati lėmė šių asmenų neteisėtą elgesį. Juk žmonių asmenybės formuojasi veikiamos jų visuomenėje egzistuojančių sąlygų, kurios susijusios su valstybės veikla ir santvarka.⁹⁰ Tokią poziciją palaikančių, yra ir šiandien. Štai pavyzdžiui, 2015 m. gegužės 14 d. LAT vykusioje konferencijoje Žmogaus teisių stebėjimo instituto vadovė D. Šakalienė teigė, kad „mes baudžiame dažniausiai tuos, kurių laiku neapgynėme“. Pasak jos, „valstybės mašina dažnai nesuveikia, kai reikia apginti prievartaujamą, mušamą, ar mokomą vogti vaiką, bet kai šis paaugęs apiplėšia praeivį, sumuša moterį parke – mechanizmas suveikia ir nubaudžia jį laisvės atėmimu“⁹¹.

Baudimo kritikos pareiškiamą ne vien tik teisės mokslo požiūriu. Modernaus psichiatrijos mokslo atstovas K. Mennigeris, tvirtina, kad „nubaustieji, kurie atiduodami mūsų kalėjimams, nėra neišnešioti vaikai. Dažniausiai jie yra nemylimi vaikai, nors fiziškai užaugę, bet psichiškai kaip vaikai, godūs žmogiškai šilumai ir užuojautai, kurios jie niekada normaliu būdu nepatyrė. Pasekmė ta, kad jie susigundo šią užuojautą nenormaliu būdu susikurti – „nenormaliu“ žiūrint iš mūsų požiūrio taško“⁹². Taigi, K. Mennigerio nuomone, „žmogaus polinkis nusikalsti formuojasi jam atsidūrus „nežmoniškoje“ aplinkoje, o siekdamas kompensuoti tai, ko aplinka jam neteikia, žmogus savo valios pastangomis stengiasi prisitaikyti taip, kaip jam atrodo normalu <...>“⁹³.

⁹⁰ ROMERIS, M. Valstybė. II tomas. Vilnius, 1995; P. 48. Filosofijos žodynas. Vilnius, 1975. P. 325. Cituota iš: DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004 52. P. 27.

⁹¹ Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/lietuvas-baudziamoji-politika-vsnt.html>>

⁹² MENNIGER, K. *Therapie statt Strafe/Recht und Moral. Texte zur Rechtsphilosophie/Herausgegeben von Norbert Hoerster*. – München: Deutscher Taschenbrech Verlag, 1977. P. 197. Cituota iš: ARLAUSKAS, S., *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

⁹³ ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

Tačiau baudimo tikslo kritika Lietuvos teisei nėra labai aktuali, nes nubaudimas (atpildas) Lietuvoje yra baudmės esmė, o baudžiamosios teisės paskirtis pačia bendriausia prasme yra bausti. Todėl visai suprantama kodėl beveik absoliučiai visi teisės doktrinos autoriai Lietuvoje vienaip arba kitaip baudimui (atpildui) suteikia ypatingą reikšmę. Štai, V. Piesliakas baudimą apibrėžia kaip vieną skiriamųjų baudmės požymių⁹⁴. R. Drakšo teigimu, jau pačiame įstatyme suformuluotame baudmės apibrėžime galima aiškiai nustatyti ir pagrindinį baudmės tikslą – atpildą⁹⁵. S. Arlauskas atpildą laiko - „organine modernių valstybių teisingumo vykdymo esme“, ir šalia to pažymi, kad „tas, kuris pažeidžia įstatymus, susilaukia valstybės dėsningo atpildo“⁹⁶. O BK komentare nurodoma, kad nubaudimas (atpildas) yra baudmės esmė⁹⁷.

Taigi, nors „šiais laikais įsivyravo nuomonė, jog atpildo momentas baudžiamojoje teisėje yra pasenęs ir moderniai valstybei nebetinkamas“⁹⁸, Lietuvos baudžiamosios teisės kontekste baudimo (atpildo) reikšmė nėra kiek nesumažėjo. Net priešingai, baudimas (atpildas), kaip baudmės tikslas, atsižvelgiant į pacituotas nuomones, yra itin svarbus.

Tokias stiprias baudimo (atpildo) pozicijas lemia pati baudimo (atpildo) teorijos prasmė, kuri šiandien visai nereikia keršto ar taliono teisės (lot. *ius talionis*) taikymo⁹⁹. Pelnytas atpildas šiandien suprantamas kaip visiškai pagrįstas visuomenės ir valstybės atsakas į neteisėtą veiką, ir netgi reiškia teisingumą¹⁰⁰. Todėl absoliučiai pritartina H. H. Jeschecko nuomonei, kad „atpildo teorijos esmė yra laikoma tai, kad baudmė numato atsaką į neteisę (vok. *Unrecht*), ir ši pagal paskirstomojo teisingumo (vok. *austeilenden Gerechtigkeit*) principą privalo būti atitinkamai įvertinta (vok. *gleichwertig*)“¹⁰¹. Todėl atpildas, kaip kriminalinės baudmės tikslas, remiantis H. H. Jeschecku, išreiškia gana paprastą dalyką – atitinkamą valstybės reakciją į teisės pažeidimą, kai teisės pažeidėjo socialinė padėtis suvaržoma ar apribojama tiek, kiek reikalauja teisingumas¹⁰².

⁹⁴ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 208-209.

⁹⁵ DRAKŠAS, R. *Baumė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004. Nr. 52. P. 28-30.

⁹⁶ ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės baudmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

⁹⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 264.

⁹⁸ NAMAVIČIUS, J. *Baumės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai*. 2012-10-30 pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf>>

⁹⁹ Plačiau apie atpildo teorijos ištakas žr. ALIUKONINĖ, R., MACHOVENKO, J. *Baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą Lietuvoje, raida*. Teisė, 2013. Nr. 88. P. 23-40.

¹⁰⁰ ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės baudmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

¹⁰¹ Jescheck H. H. *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. – Berlin, 1996. P. 66. Cituota iš: ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės baudmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

¹⁰² *Ibid.*

Be to, baudimo (atpildo) idėja implikuoja tris imanentiškas sąlygas, be kurių tiesiog neįmanoma pati baudžiamoji teisė kaip socialinis institutas, t.y.: 1) turi būti įmanoma pateisinti valstybės kompetenciją skirti bausmę kaltininkams, kurios šie nusipelno, o tai įmanoma, jeigu pripažįstama visuomenės etinė persvara prieš nusikaltėlius; 2) turi būti įmanoma nustatyti kaltę, pagal kurios sunkumą sprendžiama apie atpildą; 3) iš principo įmanoma kaltės laipsnį ir bausmės dydį taip suderinti, kad kaltininkas ir visuomenė jaustų, jog tai teisinga¹⁰³. Todėl baudimo (atpildo) idėjos Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje būtų galima atsisakyti, tik jeigu visos šios sąlygos mūsų baudžiamojoje politikoje nebūtų svarbios <...>¹⁰⁴.

Kitas dalykas, labai svarbu įvertinti kur konkrečiai baudimo (atpildo) teorija yra įteisinta įstatyme, nes tai apsprendžia ir šio tikslo prasmę. Štai BK komentare nurodoma, kad “įstatymų leidėjas, pripažindamas nubaudimą bausmės esme, iškelia bausmei ir tokį patį tikslą”. Tokios pat nuomonės yra ir kai kurie kiti teisės doktrinos autoriai¹⁰⁵. O šios interpretacijos leidžia daryti išvadą, kad BK 41 str. 1 d. ir BK 41 str. 2 d. 2 p. reiškia tą pačią atpildo teoriją. Šitoks dubliavimas galbūt galėtų būti vertinamas kaip paprasčiausias nesusipratimas, tačiau BK 41 str. 2 d. 5 p. taip pat atspindi atpildo idėją. Todėl iškyla klausimas - ką iš tikrųjų reiškia nubaudimo tikslas įteisintas BK 41 str. 2 d. 2 p.?

Šiame kontekste negalima nepaminėti G. Švedo įžvalgų. Iki įsigaliojant dabartiniam BK, ir tuo pačiu iki kol teisingumo principo realizavimo užtikrinimas nebuvo baudžiamajame įstatyme nurodytas bausmės tikslu, G. Švedas aiškino, kad “įstatymų leidėjas, pripažindamas nubaudimą bausmės esme, iškelia bausmei ir tokį patį tikslą”¹⁰⁶. Tačiau būtent todėl G. Švedo nuomone “nubaudimas negali būti suvokiamas atskirai nuo kitų bausmės tikslų ir turi būti aiškinamas kaip priemonė kitiems tikslams pasiekti. Priešingu atveju įstatymų leidėjas prieštarautų BK nuostatai, kad bausme nesiekama daryti fizinių kančių arba žeminti žmogaus orumą”¹⁰⁷. Taigi, minėto autoriaus pozicija, kad nubaudimas tai bausmės esmė, todėl baudimo tikslas nurodytas BK 41 str. 2 d. negali būti aiškinamas atskirai nuo BK 41 str. 1 d., kadangi tokiu aiškinimu bausmės tikslų prasmė būtų iškreipiama.

¹⁰³ JESCHECK, H. H. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. P. 67. Cituota iš: ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 14–24.

¹⁰⁴ ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95); 14–24.

¹⁰⁵ Pavyzdžiui, G. Sakalausko nuomone, baudimo tikslas numatytas BK 41 str. 2 d. 2 p., yra atpildas. Žr. SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 137.

¹⁰⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 352.

¹⁰⁷ *Ibid.*

Tačiau, kaip aiškinti šį bausmės tikslą, įsigaliojus dabartiniam BK, kai atpildo teorija yra nurodyta BK 41 str. 2 d. 5 p.? Juk jau negalime sakyti, kad BK 41 str. 1 d. dabar dubliuoja BK 41 str. 2 d. 2 p. ir BK 41 str. 2 d. 5 p. Nors kita vertus, atsižvelgiant į teismų praktikos išaiškinimus, tokia interpretacija būtų įmanoma. Štai, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449/2007 kasatorius teigė, kad „bausmės tikslai bus pasiekti skiriant jam bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu, ar apsiribojant trumpesniu laisvės atėmimu <...>”¹⁰⁸. Tačiau, atmesdamas skundo argumentus LAT pažymėjo, kad „pagal BK 41 str. 2 d. bausmės paskirtis yra ne tik sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, *bet ir nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą*”¹⁰⁹. Ir tai leidžia daryti išvadą - teismų sprendimuose baudimo tikslas nurodytas BK 41 str. 2 d. 2 p. yra tapatinamas su teisingumo principo realizavimo užtikrinimu.

Tikslaus atsakymo į klausimą ar nubaudimo tikslas įsigaliojus dabartiniam BK, išreiškia atpildo idėją ar jį dabar reikėtų aiškinti kažkaip kitaip, teisės doktrinoje kol kas nėra. Tačiau įvertinant kai kuriuos požiūrius, pareikštus dėl baudimo tikslo, tam tikrą nuomonę įmanoma susidaryti. Štai, BK komentare nurodoma, kad „nubaudimo tikslą ryškiausiai atspindi laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, kadangi tokiais atvejais asmens pataisymas nėra skiriamos bausmės efektyvumo kriterijus”¹¹⁰. O V. Pielikas teigia, kad „nubaudimas – tai nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui tam tikras „skausmas“, nuostoliai, išgyvenimai, praradimai, nepatogumai”¹¹¹, tačiau pažymi, kad nubaudimo negalima tapatinti su kerštu, nes šiuolaikinė baudžiamoji teisė nesivadovauja vadinamuoju talionio principu – „akis už akį, dantis už dantį”¹¹². Dėl pastarojo teiginio, savaime aišku, nekyla abejonių. Tačiau baudimo tikslo apibūdinimas truputį šokiruoja. Be to, V. Piesliako nuomone, „nubaudimu siekiama atimti kaltininkui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas”¹¹³, o BK komentare vienareikšmiškai teigiama, kad galimybės padaryti naują nusikaltimą atėmimo ir apribojimo tikslas teismų praktikoje pasireiškia plačiu laisvės atėmimo bausmės taikymu¹¹⁴. Taigi, įvertinant šias nuomones, galima teigti, kad nubaudimo tikslas, nurodytas BK 41 str. 2 d. 2 p., turi ir itin negatyvų atspalvį,

¹⁰⁸ Lietuvos Auščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. birželio 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-449/2007.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

¹¹¹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

todėl negalima tvirtai sakyti, kad jis išreiškia atpildo teoriją, kuri šiandien suprantama tiesiog kaip teisingumas. Be to, tokios interpretacijos baudimo tikslą sieja su tam tikrom bausmėm (ir aišku, su pačiom griežčiausiom – su terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos), o nubaudimas – atpildas yra visų bausmių savybė, ir paskiriant bet kokią bausmę turėtų būti realizuojamas vienodai, o ne daugiau arba mažiau.

Tikslinga apibendrinti, kad atpildo teorijos tikslus tiksliausiai apibrėžia pati bausmės esmė (BK 41 str. 1 d.). Bausmė – valstybės prievartos priemonė skiriama už padarytą nusikalstamą veiką¹¹⁵. Todėl pati bausmė realizuoja nubaudimą - atpildą. Taigi, baudimas - atpildas yra bausmės esmė, ne tikslas. O išskiriant baudimo tikslą atskirai, kaip siekiamybę, bausmės tikslų prasmė iškreipiama, ypač dabar, kai teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas, įstatyme nurodytas bausmės tikslu. Todėl visai nepagrįstai teisės doktrinoje imama aiškinti, kad nubaudimo tikslas mažiau arba daugiau bus realizuotas skiriant tam tikrą bausmės rūšį. Nors iš tiesų, nubaudimu, kaip atpildu, atstatomas socialinis teisingumas¹¹⁶, patenkinamas socialinio teisingumo jausmas¹¹⁷. Ir nesvarbu kokia bausmė paskiriama. Net ir švelniausios bausmių rūšys puikiai realizuoja nubaudimą – atpildą, asmuo yra „priverčiamas“ daryti tai, ko jis nenori, tačiau privalo, nes turi prisiimti pasekmes, kurias nulėmė jo neteisėti veiksmai.

Taigi, galima teigti, kad nubaudimas – atpildas turėtų būti aiškinamas tik kaip bausmės esmė, ir nėra jokio pagrindo šį bausmės tikslą išskirti atskirai, BK 41 str. 2 d. 2 p., nes tai padarius visai be reikalo tenka ieškoti išeičių, kaip šitą įgyvendinti ir kokiom priemonėm jo siekti. O bandant tai daryti, nukrypstama į visiškai nereikalingus ir logiškai nepagrįstus interpretavimus.

Priėmus tokias išvadas, reikėtų konstatuoti, kad nubaudimo - atpildo teorijos tikslai yra labai reikšmingi bausmei, tačiau tai nepaneigia argumentų, įrodančių kad šitoks tikslas įstatyme neturi būti papildomai išskirtas BK 41 str. 2 d. 2 p. Be to, labai svarbu atsisakyti baudimo tikslo sąsajų su konkrečiom bausmių rūšim, nes tai veda prie to, kad siekiant nubaudimo (suteikti skausmą, praradimus ir pan.) reikia paskirti itin griežtas bausmes. O šitaip neturėtų būti, nes pats bausmės griežtumas turėtų būti nustatytas, atsižvelgiant į konkrečios veikos padarymo aplinkybes, į kaltininko asmenybę ir į kitus kriterijus, kurie reikšmingi skiriant bausmę, o ne į tai, kad skiriant griežtą bausmę „labiau pasiekiami“ bausmės tikslai - asmuo neva tikrai nubaudžiamas. Todėl neabejotinai pakanka to, kad nubaudimas - atpildas yra bausmės esmė, kuri įteisinta BK 41 str. 1 d.

¹¹⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 263.

¹¹⁶ BLUVŠTEJN, JU. *Ugolovnoe pravo i social'naja spravedlivi'st'ju*. Minsk. 1987. P. 27-29.

¹¹⁷ BELJAEV, N. *Ugolovno-pravovaja politika i puti ejo realizacii*. 1986. P. 114.

2.2.Siekis atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas

Teisės doktrinoje yra išskiriami bausmės tikslams būdingi požymiai¹¹⁸. Vienas šių požymių suformuluotas taip - bausmės tikslai turi būti tokie, kad jų galėtų siekti visos bausmių rūšys. Tačiau akivaizdu, kad dabartiniame BK įteisinti bausmės tikslai šio požymio neatitinka.

Ypač problemiškas šiuo požiūriu yra BK 41 str. 2 d. 3 p. nurodytas trečiasis bausmės tikslas – siekis atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas. Šis bausmės tikslas pagal jo prasmę reiškia prevencijos teoriją, pagal kurią siekiama sukurti užkardą nusikalstamumui ateityje. Tačiau Lietuvos teisėje jis aiškinamas gana primityviai. Štai BK komentare nurodoma, kad „galimybės padaryti naują nusikaltimą atėmimo ir apribojimo tikslas reiškia, kad bausme siekiama sudaryti tokias fizines sąlygas, kurios užkirstų kelią naujai nusikalstamai veikai padaryti“¹¹⁹. O pavyzdžiui, G. Sakalauskas šį bausmės tikslą vadina izoliavimu, arba kitaip, visuomenės saugumo garantavimu¹²⁰. Pagal tokias interpretacijas, daromos išvados, kad nubaudimas - atpildas yra būdingas kiekvienai bausmei, o „atėmimas galimybės daryti naujas nusikalstamas veikas – tik kai kurių bausmių savybė“¹²¹.

Visuotinai sutinkama, kad šitas bausmės tikslas yra ypač būdingas laisvės atėmimo bausmei¹²². Taip šiame kontekste kartais nurodoma ir laisvės apribojimo bausmė¹²³. Senesnėje literatūroje galima rasti nuomonių, kad atimti ar apriboti nuteistajam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, galima paskiriant teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą ir viešųjų teisių atėmimą. Tačiau dvi pastarosios bausmės dabar įstatyme yra nurodomos nebe kaip bausmės, o kaip baudžiamojo poveikio priemonės¹²⁴, kurios plačiau analizuojamos kitame darbo skyriuje.

¹¹⁸ 1) bausmės tikslai turi būti tokie, kad jų galėtų siekti visos bausmių rūšys; 2) bausmės tikslai turi būti nukreipti į ateitį; 3) bausmės tikslai turi būti siejami tik su nusikalstama veikla padariusiu asmeniu; 4) bausmės tikslai turi nurodyti aiškų bausmės efektyvumo kriterijų. Žr. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

¹¹⁹ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

¹²⁰ SAKALAUŠKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 137.

¹²¹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210.

¹²² Žr. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210; ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

¹²³ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais, 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-07-05, Nr. 81-3959.

Taigi, pagal dabar galiojantį reglamentavimą vienintelė bausmės rūšis, kurią paskyrus realizuojamas BK 41 str. 2 d. 3 p. nurodytas trečiasis bausmės tikslas, ir tuo pačiu kompleksiskai pritaikomi visi kiti bausmės tikslai, tai - terminuotas laisvės atėmimas. Skiriant bet kokią kitą bausmę, šio tikslo realizuoti neįmanoma.

LAT praktikoje ši problema išsprendžiama gan taktiškai. Tais atvejais, kada paskiriama laisvės atėmimo bausmė, teismas sprendimuose argumentuoja, kad skiriant bausmę visų bausmės tikslų kompleksinis pritaikymas yra svarbus ir būtinas. Štai, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2007 LAT pažymėjo, kad “baudžiamajame įstatyme, apibrėžiant bausmės paskirtį, nurodyta, kad bausmės paskirtis yra: sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (BK 41 str. 2 d.). *Skiriant bausmę, turi būti laikomasi visų šių reikalavimų*, nei vienam iš BK 41 str. 2 d. nurodytų tikslų neturi būti suteikiama išskirtinė prioritetingė reikšmė, jų siekiai turi būti protingai subalansuoti”. Pateikęs tokį aiškinimą, LAT konstatavo, kad “pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, skirdami bausmę A. B., atsižvelgė į BK 41 str. 2 d. reikalavimus, įvertino bylos aplinkybes, kaltininko asmenybę ir siekė paskirta bausme sudaryti realias prielaidas visiems bausmės tikslams realizuoti”.

Tokia teismų pozicija visai suprantama ir logiškai priimtina. Nes juk įstatymas taip pat neišskiria nė vieno iš bausmės tikslų. Be to, BK 41 str. yra bendroji teisės norma, ir turi būti taikoma visoms bausmių rūšims. Tačiau problema ta, kad skiriant kitą bausmę, apie visų bausmės tikslų kompleksiską realizavimą, teismams belieka nutylėti.

Taigi, tam, kad kompleksiskai pritaikyti visus bausmės tikslus reikia paskirti terminuotą laisvės atėmimą. Nes pačiame įstatyme bausmės tikslų konstrukcija yra pritaikyta išimtinai tik vienai bausmei. Ir problema čia, ne baudimas - atpildas, o siekis atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas. Nes kaip nurodoma teisės doktrinoje, “<...> teismų praktikoje šis tikslas pasireiškia plačiu laisvės atėmimo bausmės taikymu”¹²⁵.

Taigi, galima teigti, kad bausmei keliamas tikslas - atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, sudaro teisinę prielaidą laisvės atėmimo bausmės taikymui. Be to, šis bausmės tikslas tam tikra prasme eliminuoja galimybę skirti kitas bausmių rūšis, kadangi taip nebus pasiekiami visi bausmės tikslai.

¹²⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

Savaime aišku, prie to prisideda kita problema - BK tikrai nemažai atvejų, kai už konkrečią veiką galima taikyti ir laisvės atėmimo bausmę¹²⁶, bet, kaip minėta, norint realizuoti visus bausmės tikslus reikia paskirti būtent ją. Labai pozityviai reikėtų vertinti teismų pasirinktą poziciją, kai skiriant kitą bausmę, ne laisvės atėmimą, korektiškai nutylima apie visų bausmės tikslų realizavimą, tačiau dėl to teisminė praktika tampa šiek tiek nenuosekli – paskyrus atėmimo bausmę privaloma visus bausmės tikslų pritaikyti kompleksiskai, o skiriant kitą bausmę jau nebe.

Įmanoma pamodeliuoti situaciją, kad taikyti visus bausmės tikslus kompleksiskai, galima skiriant ir kitas bausmes, kurios susijusios su laisvės apribojimu, t.y. areštą ir laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Tačiau paskyrus šias bausmes labai ribotos galimybės resocializacijai. Nes areštas – tai trumpalaikis laisvės atėmimas, kurio maksimali trukmė už padarytą baudžiamąjį nusižengimą yra 45 paros, o už nusikaltimą 90 parų (BK 49 str. 1, 3 d.). Savaime aišku, per šį trumpą pasiekti resocializacijos tikslus yra gan sudėtinga. O laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė – tai nuteistojo izoliavimas nuo visuomenės neapibrėžtam laikui, todėl šiai bausmei resocializacijos tikslai ne itin aktualūs¹²⁷. Taigi, skiriant kitas bausmes, kurios riboja asmens laisvę, būtų pritaikytas BK 41 str. 2 d. 3 p., bet jau nebebūtų realizuotas BK 41 str. 2 d. 4 p.

Įvertinant teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiamas interpretacijas, susijusias su bausmui keliamu tikslu atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, bei visiškai sutinkant, kad skiriant bausmę svarbu kompleksiskai pritaikyti visus bausmės tikslus, daroma išvada, kad šitas tikslas, t.y. BK 41 str. 2 d. 3 p., įstatyme turėtų būti panaikintas. Esminiai argumentai šiam siūlymui yra:

1. Šio tikslo turinys - fizinių sąlygų, kurios užkirstų kelią naujai nusikalstamai veikai padaryti sudarymas, paprastai tariant, yra asmens izoliavimas. Izoliavimo sąlygas sudaro trys griežčiausios bausmės – terminuotas laisvės atėmimas, areštas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Tačiau dvi pastarosios bausmės nesiekia (ribotai siekia) resocializacijos tikslų. Todėl siekis atimti ar apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, nors netiesiogiai, bet skatina paskirti terminuotą laisvės atėmimą, tam, kad patenkinti visus bausmės tikslus.

¹²⁶ Pažymėtina, kad apie Lietuvos baudžiamąją politiką ir bausmių taikymą gana kritiškai pasisako ir kai kurie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai. Pavyzdžiui, Vytautas Masiokas, pritardamas akademikų minčiai, kad Lietuvoje bausmių politika nėra pakankamai efektyvi, kėlė retorinį klausimą - „Kaip kaltinamajam paskirti teisingą bausmę, jeigu Baudžiamojo kodekso įstatymas numato vienintelę galimybę – laisvės atėmimą?“. Žr. *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamojo-politika-vsnt.html>>

¹²⁷ ABRAMAVIČIUS, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

2. Fizinį sąlygų, kurios užkirstų kelią naujai nusikalstamai veikai padaryti sudarymas puikiausiai realizuojamas per kitas teisės normas. Juk arešto bausmė atliekama areštinėse (BK 49 str. 2 d.). Laisvės atėmimo bausmė - atvirose kolonijose, pataisos namuose arba kalėjimuose (BK 50 str. 3 d.), o laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė kalėjimuose, tačiau pirmuosius dešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikę nuteistieji įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti perkelti į pataisos namus (BK 51 str. 3 d.). Šiose bausmių atlikimo (vykdymo) įstaigose nuteistieji daugiau ar mažiau (priklausomai nuo įstaigos rūšies ir taikomo režimo) yra atskirti (izoliuoti) nuo visuomenės tam, kad būtų galima efektyviai taikyti pataisos priemones, o tuo pačiu būtų sudarytos fizinės sąlygos atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas. Taigi, izoliavimas - siekis atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, turėtų būti ne bausmės tikslu, o tik tam tikrų bausmių rūšių vykdymo (atlikimo) specifikos elementu.
3. Šio bausmės tikslo reikalingumas yra labai abejotinas, įvertinus jo laikinumą ir ribotumą. Juk galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas negali būti atimama ar apribojama beribiam laikui ir absoliučiai. Net asmeniui, kuriam paskirtas laisvės atėmimas iki gyvos galvos, įstatymas numato galimybių sugrįžti į visuomenę (pvz. amnestija, malonė). Taigi, šis bausmės tikslas realizuojamas tik tuo laikotarpiu kol vykdoma (atliekama) bausmė. Bet kita vertus, net ir atlikdami bausmes, susijusias su laisvės apribojimu, nuteisti asmenys padaro nusikalstamų veikų. O vykdant terminuoto laisvės atėmimo bausmę – ir itin nemažai. Taigi, objektyviai negalima šio tikslo visiškai realizuoti¹²⁸.
4. Žvelgiant plačiau galima teigti, kad galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas galėtų būti visiškai atimama, paskyrus juridinio asmens likvidavimo bausmę, nes tokiu atveju konkretus juridinis asmuo tikrai visam laikui netenka galimybės padaryti jokių kitų nusikalstamų veikų. Visiškai atimti galimybę daryti nusikalstamas veikas, galėtų ir mirties bausmė, kuri Lietuvoje jau panaikinta¹²⁹. Tačiau vargu ar siekti šito tikslo absoliutaus realizavimo būtų racionalu.

¹²⁸ Prisimenant ankstesnę šio bausmės tikslo interpretavimą, kada įstatyme buvo numatytos viešųjų teisių atėmimo ir teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės (kurios šiuo metu yra baudžiamojo poveikio priemonės), o teisės doktrinoje buvo aiškinama, kad šios bausmės atima iš nuteistojo galimybė padaryti nusikalstamą veiką valstybės tarnybai arba viešiesiems interesams taip pat akivaizdus šio bausmės tikslo ribotumas, kadangi tokiais atvejais buvo atimama ar apribojama galimybė padaryti tik tam tikras nusikalstamas veikas, bet aišku ne visas kitas – aut. past.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 str. sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 2/98.

2.3. Prevencijos tikslų realizavimo problemos

Daugelį šimtmečių vienintelė pasipriešinimo nusikaltimams forma buvo nusikaltėlių baudimas - atpildas. Buvo manoma, kad taikant nusikaltėliui bausmę, galima paveikti visą nusikalstamumą. Tačiau jau prieš du amžius švietimo epochos mąstytojas, filosofas ir teisininkas prancūzas Šarlis Monteskjė (*Charles de Montesquieu* 1689 - 1755) iškėlė mintį, kad geras įstatymų leidėjas labiau rūpinasi nusikaltimų prevencija, o ne nubaudimu už nusikaltimus, nes bausmės, šalindamos vienas negeroves, sudaro sąlygas didėti kitoms¹³⁰. Panašias mintis, kritikuodamas atpildo teoriją, išdėstė ir žymus vokiečių filosofas, vienas iš idealizmo kūrėjų, Georgas Friedrichas Vilhelmas Hegelis (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel* 1770 - 1831). Pasak jo, nėra gerai norėti vienos blogybės tik todėl, kad jau egzistuoja kita¹³¹.

Prevencijos, kaip bausmės tikslo, iškėlimą nulėmė tai, kad prevencija laikytina humaniškesne priemone¹³², nei atpildas, kuris neretai siejamas su kerštu¹³³. Be to, prevencijos tikslai nukreipti į ateitį, o atpildas tik pasekmė už padarytą nusikalstamą veiką, neturintis jokių kitų tikslų, išskyrus patį save – bausti. Tačiau jau pirmame šio darbo skyriuje minėta, kad šiuolaikinė baudžiamoji teisė šias dvi bausmių teorijas tiesiog apjungia. Todėl esminis klausimas analizuojamas šiame darbe – ar galima prevencijos tikslus pasiekti, nustatant, paskiriant ir vykdant visas BK nurodytas bausmes?

Be to, reikia atkreipti dėmesį, prevencija išsiskiria į dvi kryptis - į bendrąją ir į individualiąją prevenciją, o šitos dvi koncepcijos turi skirtingas funkcijas¹³⁴, kurios dažnai sutampa, bet tuo pačiu ir konkuruoja. Todėl BK nurodyti abiejų šių koncepcijų tikslai iš vienos pusės turėtų būti vertinami pozityviai, bet kita vertus, tikrai sunku užtikrinti, kad nė viena iš šių koncepcijų netaptų priemone kitai realizuoti ir/arba, kad jos viena kitai nebūtų priešpastatomos.

¹³⁰ KIŠKIS, A. *Nusikaltimų prevencija*. Paskaitų skaidrės [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-19]. Prieiga per internetą: <www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija.../8%20tema%2020040107.ppt>.

¹³¹ NAMAVIČIUS, J. *Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai*. 2012-10-30 pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf>>

¹³² Prevencija yra humaniška priemonė, nes bausmė yra prievartos priemonė. Bausmė skatina žiaurumą ir visuomenės dehumanizaciją. Žr. KIŠKIS, A. *Nusikaltimų prevencija*. Paskaitų skaidrės [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-19]. Prieiga per internetą:

<www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija.../8%20tema%2020040107.ppt>.

¹³³ Atpildo teorijos šaknys glūdi bendruomeninė santvarkoje galiojusiame keršte. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 348.

¹³⁴ Nusikaltėlių resocializacija ir visų piliečių sulaukymas nuo nusikaltimų darymo yra reiškiamas dviem skirtingomis kriminalinės bausmės paskirtimis: viena jų – bausme siekti pataisyti nusikaltimą padariusius asmenis, panaudojant visas terapinės resocializacijos priemones. Kita – siekti kriminalinėmis bausmėmis paveikti visus valstybės piliečius (įbauginti), kad šie bijotų daryti nusikaltimus. Abi šios kriminalinės bausmės paskirtys remiasi skirtingomis teorinėmis prielaidomis <...>. Žr. ARLAUSKAS S., *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 20.

2.3.1. Bendroji prevencija, kaip bausmės tikslas

Bendroji prevencija – viena iš prevencijos krypčių, kurią Lietuvoje atspinti BK įteisintas pirmasis bausmės tikslas - sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo. Taigi, bendroji prevencija visiškai nesusijusi su konkrečiu nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu, ir yra nukreipta į visą visuomenę arba, kitaip tariant, į potencialius (galimus) nusikaltėlius.

Dauguma baudžiamosios teisės specialistų bendrąją prevenciją interpretuoja gana skirtingai. Štai, rusų doktrinos autoriaus Tagancevo N. S. teigimu, „pagal bendrosios prevencijos koncepciją, valstybė turi ne bausti nusikaltusiuosius, o rūpintis jaunosios kartos auklėjimu, bei sudaryti tokias sąlygas, kad ateityje nebebūtų žmonių linkusių nusikalsti“¹³⁵. BK komentaro autorių aiškinimu, bendroji prevencija yra kitų asmenų įspėjimo, informavimo, bauginimo, kad jie nepadarytų nusikalstamos veikos, priemonė, kurios poveikis pasireiškia baudžiamojo įstatymo, nustatančio nusikaltimą ir bausmę, priėmimu ir paskelbimu, bausmės skyrimu ir atlikimu¹³⁶. H. H. Jescheckas bendrosios prevencijos realizavimą aiškina kaip bauginimą bausmėmis, baudžiamuoju įstatymu ir kaltųjų nuosprendžiais¹³⁷, o S. Arlauskas mano, kad „būtina <...> paskatinti visus valstybės piliečius elgtis tik taip, kaip reikalauja teisė“¹³⁸.

Pasiremiant šiais požiūriais įmanoma išskirti kelias pagrindines kryptis, kurios galėtų būti taikomos, kad realizuoti bendrąją prevenciją. Tai – auklėjimas, bauginimas, paskatinimas. Iš principo visos šios kryptys pretenduoja būti tinkamos, jeigu tik būtų įgyvendinamos. Deja, Lietuvoje kalbėti apie auklėjamąsias priemones, kurios galėtų būti nukreiptos į tai, kad užkirsti kelią nusikalstamumui, yra tik tolima svajonė. Nors tokia priemonė galėtų būti, pavyzdžiui, privalomas teisinis švietimas bendrojo lavinimo mokyklose, kuris apimtų įstatymų bei numatytų bausmių aiškinimą; veikų pavojingumo, žalingumo atskleidimą; nusikalstamų veikų nenaudingumo pačiam nusikaltimo subjektui išdėstymą ir pan. Paskatinimo priemonės taip pat yra priimtinos, bet jos bent jau šiandien yra tiesiog utopija. Sunku įsivaizduoti, kad kiekvienam piliečiui, kuris nenusikalto, valstybė skirtų padėkas, o dar geriau apdovanotų pinigine premija arba medaliais. Tokie pasiūlymai įstatymų leidėjams turbūt sukeltų tiktai šypseną.

¹³⁵ TAGANCEV. N. S. *Russko ugalovno pravo*. T. 2. Moskva, 1994. P. 23. Cituota iš: DRAKŠAS, R., *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004. Nr. 52. P. 26.

¹³⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 264.

¹³⁷ JESCHECK, H. H. *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. P. 68. Cituota iš: ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95); 14–24.

¹³⁸ ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95); 14–24.

Todėl galima teigti, kad šiuo metu Lietuvoje vienintele bendrosios prevencijos, kaip bausmės tikslo, įgyvendinimo priemone galėtų būti tik bauginimas, ir tai tik iš dalies.

Tai nesunku pagrįsti. Minėta, kad bendrosios prevencijos, kuri paremta bauginimu, poveikis pasireiškia baudžiamojo įstatymo, nustatančio nusikaltimą ir bausmę, priėmimu ir paskelbimu, bausmės skyrimu bei atlikimu. Tačiau šiame teiginyje išvelgiami du kritikuoti aspektai. Visų pirma, siekiant efektyvaus ir rezultatyvaus bauginimo, kaip bendrosios prevencijos tikslo (jeigu darysime prielaidą, kad bauginimas apskritai gali duoti rezultatų¹³⁹), turėtų būti nustatomos ir skiriamos kuo griežtesnės bausmės, o bausmių atlikimo sąlygos ir tvarka turėtų būti tokios, kad realiai atgrasytų asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo (tiesa, kartais tai desperatiškai ir bandoma daryti). Tada reikėtų pagalvoti ir apie mirties bausmės gražinimą, atsisakyti atleidimo nuo bausmės ir pan. Tik tokiu atveju, savaime aišku, nebereikėtų postringauti nei apie baudžiamosios politikos liberalizavimą ar humanizavimą, nei apie baudžiamosios politikos švelninimą. O tai nėra perspektyvu, ir vargiai duotų rezultatų. Taigi, kada bauginimas veikia tik pats savaime, kai jo papildomai nesiekama nustatant, paskiriant ir vykdant bausmes, tuomet jis tik atsitiktinė pasekmė, bet ne daugiau. O siekiant jo, kaip bausmės tikslo, reikėtų visiškai pakeisti požiūrį į baudžiamąją teisę.

Ir, antra, realizuojant bendrąją prevenciją bauginimu jai reikalingas pavyzdys, t.y. konkretus asmuo, kuriam bus skiriama bausmė ir kuris ją atliks. O tai reiškia, kad bendroji prevencija negali išsiversti be nusikaltėlio. Todėl susidaro gana dviprasmiška situacija – bendrąją prevenciją siekiama, kad nusikalstamų veikų iš viso nebūtų padaryta, bet bendrajai prevencijai realizuoti reikia, kad kažkas nusikalstų. Be to, kai pagrindinis tikslas yra bausme parodyti pavyzdį kitiems, tuomet pats nusikaltimas bus tik formalus, ir iš esmės antraeilis kriterijus¹⁴⁰. Tokiu atveju netektų prasmės kaltės nustatinėjimas, bausmės skyrimo principai, atsižvelgiant į visas aplinkybes. O juk bausmė “yra individuali poveikio priemonė, kuri taikoma tik nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui”¹⁴¹, ir būtent dėl šios priežasties “ji neturėtų būti kitų asmenų sulaikymo nuo nusikaltimų priemone”¹⁴².

¹³⁹ Jau E. Feri teigė, jog „bauginimas bausme apskritai neefektyvus ir negali užkirsti kelio nusikaltimams“. Toks požiūris nėra vienintelis, nes kai kurių autorių (M. Skriabino, S. Polubinskajos) nuomone, apie 20-40 procentų asmenų nuo nusikaltimo padarymo sulaiko kaip tik bausmės baimė. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 348.

¹⁴⁰ NAMAVIČIUS, J. *Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai*. 2012-10-30 pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf>>

¹⁴¹ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 264.

¹⁴² *Ibid.*

Be to, realizuojant bendrąją prevenciją, vykdant bausmes taip pat būtų sunku siekti individualiosios prevencijos tikslų, kadangi norint įbauginti kitus asmenis, kad jie nenusikalstų, reikėtų jiems parodyti, jog bausmės vykdymas yra tikrai atgrasantis.

Atsižvelgiant į šiuos argumentus daroma išvada, kad bendrosios prevencijos, kaip bausmės tikslo išskyrimas Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra paprasčiausias formalumas, nes jo realizavimas nepasireiškia niekaip¹⁴³. Savaime aišku, ši išvada jokių būdu nereiškia, kad turime atsisakyti to, kas šiuo metu Lietuvoje jau daroma siekiant bendrosios prevencijos tikslų¹⁴⁴. O tikrai tiek, kad ši prevencijos kryptis negali būti bausmės tikslas.

Verta atkreipti dėmesį, kad šitas bausmės tikslas sulaukia kritikos ir truputį kitais aspektais. Štai pavyzdžiui, G. Švedas teigia, kad bendroji prevencija yra „nukreipta į neapibrėžtą nusikalstamų veikų nepadariusių ratą, nesusijusi su nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu ir tuo pačiu nesukuria baudžiamųjų teisinių santykių“¹⁴⁵. Taigi, bendrosios prevencijos reikšmė baudžiamojoje teisėje yra apskritai abejotina.

2.3.2. Individualioji prevencija

Iki 2015 m. liepos 1 d. galiojusios Lietuvos Respublikos nacionalinės nusikaltimų prevencijos programos¹⁴⁶ 36 p. buvo įrašyta gana skambi nuostata, jog „remiantis demokratinės valstybės vertybėmis ir principu, kad kiekvienas individas yra unikalus ir vertingas, prioritetiniais bausmių tikslais laikomi nusikaltusiųjų pataisymas ir resocializacija“. Ir nors ši nuostata jau nereikšminga teisine prasme, nes ji nebegalioja, jos turinys yra pakankamai svarbus, kadangi analogiškas taisykles dabar numato kiti teisės aktai. BK 41 str. 2 d. 4 p. nurodyta, kad bausme siekiama – paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, o BVK 1 str. 2 d. principinė nuostata nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis bei Probacijos įstatymo 1 str. 2 d. įpareigojanti nustatyti tokią probacijos vykdymo tvarką ir sąlygas, kad asmuo, atlikęs probaciją, savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis, iš principo reiškia tą patį.

¹⁴³ Jeigu teigtume, kad bendroji prevencija Lietuvoje yra realizuojama, reikėtų pripažinti, kad bausmių nustatymas, skyrimas ir vykdymas yra nukreiptas į tai, kad įbauginti kitus asmenis nenusikalsti. O taip nėra. – aut. past.

¹⁴⁴ Plačiąją prasme nusikalstamų veikų prevencija gali būti suprantama kaip bet kokia veikla, kuri daro įtaką nusikalstamumo mažėjimui, arba kaip bet kokios priemonės, kurias taiko subjektai, užsiimantys prieš nusikalstamumą nukreipta veikla. Todėl galima teigti, kad bendrosios prevencijos tikslus Lietuvoje šiuo metu įgyvendina, pavyzdžiui, policija, – aut. past.

¹⁴⁵ ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 145.

¹⁴⁶ *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 32-1318. Negalioja nuo 2015-07-01.

Šios nuostatos tai individualiosios prevencijos esmė, kuri išreiškiama požiūriu, jog valstybė “privalo šalinti nubausto asmens antivisuomeniškumą gydymo ir prevencinėmis priemonėmis, resocializuoti individą, padaryti jį naudingą visuomenės nariu”¹⁴⁷.

Prieš aptariant BK nurodyto individualiosios prevencijos bausmės tikslo - paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų- realizavimo probleminius aspektus, pirmiausia reikia akcentuoti logikos klaidą. Remiantis gramatiniu-loginiu aiškinimu, šis tikslas turėtų reikšti tai, kad individualiosios prevencijos priemonės pradedamos taikyti tada, kada asmuo yra atlikęs bausmę. Bet šitaip teigti būtų neteisinga. Juk “paveikimas” realizuojamas tada, kai bausmė vykdoma, o kai bausmė įvykdyta valstybė nebegali to asmens paveikti. O jeigu kokios priemonės ir būtų taikomos atlikus bausmę, tai iš esmės jau būtų bendrosios, o nebe individualiosios prevencijos realizavimas. Todėl neatsitiktinai dauguma Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinos autorių perfrazuoja šį bausmės tikslą kaip siekimą, kad asmenys, atlikę bausmę, laikytųsi valstybėje galiojančių įstatymų ir vėl nenusikalstų¹⁴⁸.

Šio bausmės tikslo įgyvendinimas skirtingų autorių interpretuojamas ne visiškai vienodai. BK komentare nurodoma, kad individualiosios prevencijos tikslas “vertintinas kaip pažangus, nes valstybė įsipareigoja nuteistajam taikyti pozityvias poveikio priemones”¹⁴⁹, kurių visuma turi „įtikinti asmenį, jog nusikalstamas elgesys yra nepriimtinas jam pačiam ir visuomenei“¹⁵⁰. Šalia to akcentuojama, kad individualiosios prevencijos „poveikis pasireiškia konkrečių, nusikalstamą veiką padariusių asmenų, teisių ir laisvių ribojimu arba atėmimu, arba specialių pareigų nustatymu <...> bei individualizuotų pataisymo priemonių taikymu“¹⁵¹. S. Arlauskas teigia, kad “preventyvus darbas su nusikalstamą veiką padariusiais asmenimis reiškia, jog siekiama šiuos asmenis „pataisyti“ (resocializuoti), kad jų vertybinės orientacijos atitiktų visuomenei priimtinas žmonių elgesio taisykles”¹⁵², todėl “įgyvendinant apsaugojimo nuo nusikalstamumo programą yra galima viena aiški kryptis – perauklėti nusikalsti linkusius asmenis”¹⁵³.

¹⁴⁷ BIELIŪNAS, E. Nuo papročio iki baudžiamojo kodekso. O kas toliau? Teisė - visuomeninė vertybė. Vilnius, 1988. P. 62. Cituota iš: DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004, Nr. 52. P. 29.

¹⁴⁸ Žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265; Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210; ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 348.

¹⁴⁹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95). P. 20.

¹⁵³ *Ibid.*

Tačiau šios nuomonės tikrai nėra absoliučiai teisingos. BK komentare visai be pagrindo prevencijos realizavimo paaiškinimui nurodomi ribojimai, suvaržymai ir pan.¹⁵⁴ Nors šitaip neturėtų būti. Suvaržymus, ribojimus, tam tikrų pareigų nustatymus jau realizuoja nubaudimas – atpildas, t.y. paskirta bausmė, todėl tikrai nereikia šių priemonių papildomai pabrėžti interpretuojant individualiąją prevenciją. Be to, reikia atkreipti dėmesį, kad siekis „pataisyti“ asmenį turėtų būti vertinamas kritiškai, nes būtent individualiosios prevencijos tikslas, kad atlikę bausmę asmenys nedarytų naujų nusikalstamų veikų “pakeitė pataisymą bei perauklėjimą kaip ankstesniuose įstatymuose formuluojamus bausmės tikslus”¹⁵⁵. Todėl „vadinamoji asmens pataisa, kaip bausmės ir (ar) jos vykdymo tikslas, nebeatitinka nusikalstamo elgesio šiuolaikinio vertinimo. Asmens nusikalstamas elgesys nėra požymis, kad jį reikėtų “taisyti”, o konstituciniai teisinės, demokratinės ir socialinės valstybės principai netgi neleidžia pagrįsti tokios valstybės funkcijos”¹⁵⁶. Atsižvelgiant į tai, reikėtų apibendrinti, kad tikrai resocializacija turėtų būti aiškinama kaip pozityvi priemonė, realizuoti individualiajai prevencijai. Tačiau ką reiškia resocializacija ir kaip ji taikoma? Ar galima sakyti, kad šitas tikslas yra pritaikomas visoms bausmėms?

Tarptautinių žodžių žodyne resocializacija apibūdinama kaip asmens socialinio statuso ir vertybinių orientacijų grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ar kitomis priemonėmis siekiant integruoti asmenį į visuomenę¹⁵⁷, o bausmių vykdymo teisėje ji aiškinama kaip pagarbos įstatymui ugdymas per bausmės atlikimo laiką¹⁵⁸. Be to, teisės doktrinoje aiškiai nurodoma, kad resocializacijos “priemonių rūšys ir apimtis priklauso nuo bausmės turinio <...>”¹⁵⁹. Todėl tikslinga kiek plačiau aptarti kokių bausmių savybė yra šis tikslas.

Vykdamas juridiniams asmenims skirtas bausmes – juridinio asmens veiklos apribojimą ar juridinio asmens likvidavimą, įstatyme reglamentuojama tik šių bausmių vykdymo tvarka, specialiosios antstolio teisės, vengimo vykdyti juridinio asmens veiklos apribojimą ar juridinio asmens likvidavimą pasekmės¹⁶⁰ ir kt. Tačiau šių bausmių vykdymo procese nenumatyta absoliučiai jokių resocializacijos priemonių. Analogiška

¹⁵⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

¹⁵⁵ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210

¹⁵⁶ Žr. SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 150.

¹⁵⁷ Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/r/resocializacija>>

¹⁵⁸ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Bendroji dalis. 2- oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius: Registrų centras, 2013. P. 57.

¹⁵⁹ *Ibid.* P. 58.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 26 str. – 31 str. (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084).

situacija yra ir baudos bausmės vykdymo atveju, nesvarbu ar ji paskirta fiziniam, ar juridiniam asmeniui. Įstatymas reglamentuoja tik baudos bausmės įvykdymo būdus ir tvarką, taip pat vengimo vykdyti baudos bausmę teisinės pasekmės¹⁶¹. Todėl galima vienareikšmiškai teigti, kad resocializacijos tikslas netaikomas baudai ir visoms bausmėms, kurios įstatyme numatytos juridiniams asmenims. Nors BK 41 str. 2 d. bei BVK 1 str. 2 d. jokių išimčių resocializacijos tikslo taikymui nenumato.

G. Sakalauskas siūlo problemą spręsti. Jis kelia klausimą koku būdu turėtų būti vykdoma baudos bausmė, kad baudą sumokėjęs nuteistasis savo gyvenimo tikslų toliau siektų teisėtais būdais ir priemonėmis? Ir pateikia pavyzdį, kad kai kuriose šalyse bauda mokama ne abstrakčiam valstybės biudžetui, bet konkrečiai socialinėje srityje veikiančiai įstaigai ar organizacijai. Tokiu būdu siekiama ne tik paremti tokias įstaigas ar organizacijas, bet ir siūsti “pedagoginę” žinutę šia bausme nuteistajam. Be to, G. Sakalausko nuomone, tikslo prasme itin svarbus yra priverstinio baudos išieškojimo klausimas, t.y. kokios turi būti sudaromos sąlygos baudai vykdyti, kad nuteistasis realiai galėtų ją sumokėti arba už ją atidirbti, nesukuriant galimų ir tikėtinų “pato” aplinkybių.¹⁶²

Visai sutinkama, kad galima visų bausmių atitikimo individualiosios prevencijos tikslui problemą spręsti tokiu būdu - koreguojant tam tikrų bausmių vykdymo (atlikimo) teisinį reglamentavimą. Tačiau dabartinės situacijos vertinimas leidžia daryti tik vieną išvadą - baudos bausmė resocializacijos tikslo nesiekia.

Daugiausia priemonių, kurios išreiškia resocializacijos idėją, įstatymas numato vienai griežčiausių bausmių – laisvės atėmimui. BVK 111 str. numatyta, kad nuteistųjų, kuriems paskirtas laisvės atėmimas, pataisos (resocializacijos) priemonės yra šios: laisvės atėmimo režimas, nuteistųjų darbas, socialinė rehabilitacija, bendrasis ugdymas ir profesinis mokymas. Todėl laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų resocializacijos galimybes, atsižvelgiant į įstatymo sudarytas teisinės prielaidas, reikėtų vertinti pozityviai¹⁶³. Be to, pagrindiniai Europos įkalinimo įstaigų taisyklių¹⁶⁴ principai skelbia, jog su įkalintais asmenimis turi būti elgiamasi taip, kad būtų formuojamas jų atsakomybės jausmas bei skatinami tie požiūriai ir įgūdžiai, kurie jiems geriausiai galėtų padėti sugrįžti į visuomenę, išėjus į laisvę tapti gerbiančiais įstatymus ir užsidirbančiais pragyvenimui piliečiais. Taisyklėse pabrėžta, kad siekiant šių tikslų pataisos įstaigose

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 22 str. – 25 str. (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084).

¹⁶² SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 139.

¹⁶³ Ar šis tikslas pasiekiamas, yra kitas klausimas – aut. past.

¹⁶⁴ Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių. Priimta Ministrų Komiteto 2006 m. sausio 11 d. 952-ame Ministrų pavaduotojų posėdyje.

būtina imtis visų turimų pataisos, švietimo, dvasinių bei moralinių priemonių, atitinkančių individualius kalinių poreikius. Taigi, vykdant terminuoto laisvės atėmimo bausmę nuteistiesiems turi būti taikomos visos įmanomos resocializacijos priemonės, o pataisos įstaigų administracija turi būti profesionaliai pasirengusi ir mokėti taikyti jas, užtikrindama laisvės atėmimo bausmės režimą, įtraukdama nuteistuosius į darbą, organizuodama socialinę nuteistųjų reabilitaciją ir bendrąjį nuteistųjų lavinimą bei profesinį mokymą¹⁶⁵. Įvertinti terminuoto laisvės atėmimo bausmės vykdymo efektyvumo šiame darbe nesiekiamo, tačiau neabejotinai galima konstatuoti, kad terminuoto laisvės atėmimo bausmės vykdymo įstatyminės nuostatos tikrai užtikrina individualiosios prevencijos tikslo realizavimą. Todėl reikėtų apibendrinti, kad BK 41 str. 2 d. 4 p. nurodyto bausmės tikslo gali siekti viena griežčiausių bausmių – terminuotas laisvės atėmimas.

Santykinai mažiau resocializacijos priemonių numatyta kitoms dviems su laisvės atėmimu susijusioms bausmėms - trumpalaikiam laisvės atėmimui – areštui bei neterminuotam laisvės atėmimui - laisvės atėmimui iki gyvos galvos. Nuteistiesiems areštu, skirtingai nei nuteistiesiems laisvės atėmimu, bausmės atlikimo metu taikomos tik dvi pataisos resocializacijos priemonės - arešto bausmės atlikimo režimas bei socialinė reabilitacija (BVK 53 str.). Tačiau areštą atliekantis nuteistasis remiantis BVK 56 str. 1 d. taip pat gali dirbti, jei areštinės administracija pasiūlo darbą ir nuteistasis sutinka. Socialinė nuteistųjų areštu reabilitacija bausmės vykdymo procese reiškia konstruktyvų areštinių administracijos, valstybės bei savivaldos institucijų ir įstaigų, visuomenių organizacijų, religinių bendruomenių bei kitų juridinių ir fizinių asmenų, taip pat nuteistųjų saveiką, apimančią gero nuteistųjų vardo grąžinimą, humaniškų santykių su auka atkūrimą, fizinį, psichologinį pedagoginį, ekonominį, medicininį, dorovinį ir teisinį parengimą integruojantis į visuomenę, socialinio statuso atstatymą, pilnateisio piliečio parengimą, kad nuteistasis areštu galėtų pakankamai gerai funkcionuoti visuomenėje ir taptų naudinga bei vertinga asmenybe tiek sau pačiam, tiek šeimai, tiek visuomenei. Todėl siekiant nuteistųjų areštu resocializacijos tikslų areštinės administracija turi panaudoti visas tinkamas pataisos, auklėjimo, dorovines, dvasines bei kitas priemones ir pagalbos formas bei taikyti jas atsižvelgdama į nuteistojo pataisos poreikius¹⁶⁶. Pagrindinės nuteistųjų areštu socialinės reabilitacijos formos yra: individualus ir grupinis darbas su nuteistaisiais, dirbamas atsižvelgiant į kiekvieno areštą atliekančio nuteistojo asmenybę, amžių, lytį, išsilavinimą ir pan., taip pat į padarytos nusikalstamos veikos

¹⁶⁵ BLAŽEVIČIUS, J., et al. *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 301.

¹⁶⁶ *Ibid.* P. 174.

pavojingumą ir pobūdį, elgesį bausmės atlikimo metu ir kitas aplinkybes; kultūros, sporto ir kiti renginiai; pagalba sprendžiant nuteistųjų problemas ir paskatinimo priemonių bei nuodaudų skyrimas nuteistiesiems¹⁶⁷. Taigi, galima teigti, kad individualioji prevencija, vykdant arešto bausmę, atsižvelgiant į įstatymo sudarytas sąlygas, galėtų ir turėtų būti realizuojama nepriekaištingai. Tačiau dėl arešto bausmės yra ypač daug kritikos. Teigiama, kad trumpalaikis įkalinimas sukelia daugiau žalos nei duoda naudos, nes kaltininkas trumpam laikui, tačiau su itin neigiamais padariniais ištraukiamas iš savo socialinės aplinkos, o įkalinimui keliamas resocializacijos tikslas negali būti pasiekiamas per tokį trumpą laiką¹⁶⁸. Todėl tarptautinės rekomendacijos siūlo vengti trumpalaikio įkalinimo¹⁶⁹.

Šiek tiek kitokia situacija yra su laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. BVK 167 str. 1 d. numato, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems nuteistiesiems taikomos poveikio, o ne pataisos (resocializacijos) priemonės. Argumentuodami tai BVK komentaro autoriai nurodo, kad “<...> vykdant šią bausmę nebekeliamas uždavinys pataisyti nuteistąjį <...>¹⁷⁰, o BK komentare pabrėžiama, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos atvejais asmens pataisymas nėra skiriamos bausmės efektyvumo kriterijus¹⁷¹. Tačiau toks požiūris ne visiškai teisingas. Remiantis BVK nuteistiesiems, kuriems paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė taikomas analogiškos pataisos (resocializacijos) priemonės kaip ir arešto bausmės vykdymo (atlikimo) atveju – pataisos įstaigų režimas ir socialinė rehabilitacija (kurios turinys jau aptartas analizuojant arešto bausmę). Bendrasis ugdymas ir profesinis mokymas šią bausmę atliekantiems nuteistiesiems organizuojamas taip pat, kaip ir nuteistiesiems, atliekantiems terminuoto laisvės atėmimo bausmę, o dirbti, šia bausme nuteistieji gali, jeigu patys to pageidauja. Taigi, nors įstatyme reglamentuojant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymą neminimos pataisos (resocializacijos) priemonės, sisteminė BVK nuostatų analizė leidžia teigti, kad jos vis dėlto taikomos. O įstatymų leidėjo pasirinkimą nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos taikomas priemonės, pavadinti poveikio priemonėmis, siūlytina laikyti tiesiog nesusipratimu.

¹⁶⁷ BLAŽEVIČIUS J., et al. *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 177.

¹⁶⁸ Baumann J., Weber U., Mitsch W. *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 10 Aufl. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 1995, p. 705; taip pat *Kurze Freiheitsstrafe*: <http://de.wikipedia.org/wiki/Kurze_Freiheitsstrafe>. Cituota iš: ČEPAS A., SAKALAUSKAS G. *Ar prasminga arešto bausmė?* // Teisės problemos, 2009, Nr. 4. P. 20.

¹⁶⁹ ČEPAS A., SAKALAUSKAS, G. *Ar prasminga arešto bausmė?* // Teisės problemos, 2009, Nr. 4. P. 25.

¹⁷⁰ BLAŽEVIČIUS, J., et al. *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 470.

¹⁷¹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 265.

Daugiausia klausimų dėl individualiosios prevencijos tikslo siekimo kelia laisvės apribojimo ir viešųjų darbų bausmės, kadangi sunku vienareikšmiškai pasakyti ar resocializacija yra šių bausmių savybė. Įvertinant BK nuostatas, galima teigti, kad laisvės apribojimo bausmės esmę sudaro įstatymo ar teismo nustatytų draudimų ir įpareigojimų taikymas nuteistajam¹⁷², o viešųjų darbų bausmės vykdymo (atlikimo) atveju nuteistasis priverčiamas tam tikrą laiką neatlygintinai dirbti paprastai fizinį, aukštos kvalifikacijos nereikalaujantį darbą¹⁷³.

BK 48 str. 7 d. numatyta, kad skirdamas laisvės apribojimo bausmę, vietoje išvardintų draudimų ar įpareigojimų, esant paties teisiamojo ar kitų baudžiamojo proceso dalyvių prašymui, teismas gali paskirti kitus baudžiamajame įstatyme nenumatytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, teismo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką jo elgesiui. O tai leidžia daryti išvadą, kad visi draudimai ir įpareigojimai, skiriant šią bausmę yra nustatomi siekiant paveikti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, kad jis atlikęs bausmę laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, t.y. siekiant individualiosios prevencijos tikslo. Bausmės vykdymo procese individualiosios prevencijos tikslo įgyvendinimas užtikrinamas laisvės apribojimo bausmę vykdančios institucijos kontrole, nes probacijos tarnybos pareigūnai turi teisę lankytis nuteistojo gyvenamojoje vietoje ir tikrinti, kaip nuteistasis laikosi jam nustatytų draudimų ir vykdo paskirtus įpareigojimus (BVK 48 str.). Tačiau vargu ar draudimų ir įpareigojimų nustatymą bei jų vykdymo kontroliavimą, galima pripažinti pozityviomis priemonėmis, kuriomis turi būti siekiama individualiosios prevencijos tikslo. Greičiau tai tik šios bausmės, kaip atpildo, pagrindiniai elementai¹⁷⁴. Lygiai taip pat viešųjų darbų bausmės atveju - darbas yra tik šios bausmės esmė¹⁷⁵, ir visiškai nereiškia individualiosios prevencijos tikslo realizavimo¹⁷⁶.

¹⁷² Remiantis BK 48 str. 3, 5 ir 6 d. asmenys, nuteisti laisvės apribojimo bausme, privalo be bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus ir laikytis teismo nustatytų draudimų; nustatyta tvarka atsiskaityti, kaip vykdo draudimus ir įpareigojimus. Be to, paskirdamas šią bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, teismas gali uždrausti lankytis tam tikrose vietose; bendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis; turėti, naudoti, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus arba įpareigoti tam tikru laiku būti namuose; atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu; pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje, mokytis; gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos (kai nuteistasis sutinka); neatlygintinai išdirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą (bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo) laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis – aut. past.

¹⁷³ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 215.

¹⁷⁴ *Ibid.* P. 219.

¹⁷⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 280.

¹⁷⁶ Pažymėtina, kad ankstesnėje BVK redakcijoje nuteistųjų, kuriems paskirta viešųjų darbų bausmė, pataisos (resocializacijos) priemonėmis buvo įvardintos - nuteistojo darbas visuomenės labui ir bausmės atlikimo režimas. Tai buvo sovietinio mąstymo palikimas, kuris rėmėsi aiškinimu, kad darbas pataiso. Tačiau nuo 2015- 09-01 ši nuostata neteko galios. *Teisės aktų registras*, 2015-07-07, Nr. 11069.

G. Sakalausko nuomone, resocializacijos (integracijos) tikslas viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmių kontekste, turėtų būti siekiamas taikant įvairias integracines priemones¹⁷⁷, o sisteminis BK, BVK, ir Probacijos įstatymų nuostatų vertinimas, leidžia daryti išvadą, kad šių bausmių vykdyme resocializacijos tikslo siekimas yra svarbus¹⁷⁸, bet neužtikrintas. Juk viešųjų darbų bausmė vykdoma tik, jeigu nuteistasis sutinka (BK 46 str. 1 d.). Be to, ji gali būti pakeista areštu arba bauda (BK 46 str. 7, 8 d.). O pastaroji bausmė resocializacijos negarantuoja. Kitas dalykas, jeigu dėl objektyvių priežasčių¹⁷⁹ asmuo negali atlikti jam paskirtų viešųjų darbų, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės vietoj jos paskirdamas BK IX skyriuje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę. Analogiška taisyklė taikoma ir laisvės apribojimo bausmės atveju (BK 48 str. 9 d.).

Taigi, baudžiamajame įstatyme numatytų bausmių vykdymo (atlikimo) sąlygų įvertinimas leidžia suformuluoti tokias išvadas:

- 1) vykdant bausmes, susijusias su laisvės atėmimu – terminuotą laisvės atėmimą, areštą ir laisvės atėmimą iki gyvos galvos BVK yra numatytos priemonės, kuriomis siekiama individualiosios prevencijos tikslo, t.y. nusikalstamą veiką padariusio asmens resocializacijos. Tiesa, vykdant laisvės atėmimo iki gyvos bausmę, įstatymas numato ne pataisos (resocializacijos), o poveikio priemones. Bet tai esmės nekeičia.
- 2) vykdant viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmes, resocializacijos tikslas yra svarbus remiantis Probacijos įstatymo 4 str. 1 d. nuostata, įpareigoja probacijos tarnybas užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją.
- 3) Baudos bausmės vykdyme resocializacijos tikslo nesiekama.
- 4) Vykdant juridiniams asmenims paskirtas bausmes resocializacijos tikslo nesiekama.

Šios trumpos išvados leidžia pateikti ir pagrindinį apibendrinimą, kad individualiosios prevencijos tikslo, t.y. resocializacijos (integracijos), negali siekti visos bausmių rūšys. Todėl šis tikslas nėra visų bausmių savybė.

¹⁷⁷ SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 139.

¹⁷⁸ BVK 48 str. numatyta probacijos tarnybos pareigūnų pareiga padėti nuteistiesiems spręsti jų asmenines ir socialines problemas vykdant laisvės apribojimo bausmę, o Probacijos įstatymo 4 str. 1 d. nuostata, įpareigoja probacijos tarnybas užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją. Tuo tikslu yra sudaromi individualūs probuojamųjų priežiūros planai, taikomos įvairios resocializacijos formos, siekiant motyvuoti ir skatinti jo gebėjimus gyventi nenusikalstant ir pan. – aut. past.

¹⁷⁹ Objektyviomis priežastimis, dėl kurių nuteistasis negali atlikti viešųjų darbų, laikytini tokie atvejai, kai nuteistasis įsiteisėjęs nuosprendžiui tampa neįgaliu, suserga arba sulaukia pensijinio amžiaus, jei moteris išeina nėštumo ir gimdymo atostogų ir pan. Ar priežastį dėl kurios nuteistasis negali atlikti viešųjų darbų, pripažinti objektyvia, sprendžia teismas. ABRAMAVIČIUS, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 280.

Įvertinant šiuos aspektus, tikslinga konstatuoti, kad BK 41 str. 2 d. 4 p. tarsi „įpareigoja“ teismą skirti pačias griežčiausias bausmes, siekiant kompleksinio visų bausmės tikslų pritaikymo, tarp jų ir resocializacijos. Aišku, teismai aklaai šita taisykle nesivadovauja, tačiau dėl tokio teisinio reglamentavimo daug painiavos. Be to, reikėtų kelti klausimą - ką apskritai šis bausmės tikslas reiškia BK? Juk viskas, kas susiję su resocializacija, yra bausmių vykdymo teisės sfera. Todėl, manytina, šis bausmės tikslas neturi būti BK. Tačiau, savaime aišku, panaikinus BK 41 str. 2 d. 4 p. visai nereikštų, kad resocializacija nėra bausmės tikslu, o tik tai tiek, kad jį reglamentuoja kiti teisės aktai – Probacijos įstatymas ir BVK, kaip ir yra dabar.

Kitas aspektas, kurį reikia plačiau aptarti – tai resocializacijos, kaip bausmės tikslo, būtinumą apskritai. Esminis klausimas - ar gali būti, kad siekti resocializacijos ne visada tikslinga? Gal galima daryti prielaidą, kad resocializacija yra tik tam tikrų bausmių savybė. Šią prielaidą ganėtinau pagrįstų tokie argumentai, kad BK už padarytas nusikalstamas veikas nustato atitinkamas bausmes, bausmės įstatyme išvardintos pagal griežtumą¹⁸⁰, o teismas įstatymų yra įpareigotas skirti teisingą bausmę (bent jau to reikalauja teisingumo ir teisinės valstybės principai). Todėl jeigu padaryta nusikalstama veika yra baudžiamasis nusižengimas arba nesunkus nusikaltimas, jeigu veika padaryta dėl neatsargumo (nusikalstamo pasitikėjimo ar nusikalstamo nerūpestingumo), jeigu yra kitų ypatingų aplinkybių, o įvertinus teismo asmens, galima daryti išvadą, kad asmuo ateityje nusikalstamų veikų nebedarys, ir todėl jo resocializuoti visiškai nereikia, galbūt įstatyme reikalingos tokios bausmės, kurios nesiektų resocializacijos. O skiriant šias bausmes būtų realizuojama bausmė tiesiog kaip atpildas už padarytą teisės pažeidimą. Tačiau tokią teoriją akivaizdžiai paneigtų kiti argumentai. Bausmė Lietuvoje nėra savitiksliis dalykas. Bausmei keliamas pagrindinis (ir vietintelis galimas) tikslas – individuali prevencija - siekimas, kad nusikalstamą veika padaręs asmuo, atlikęs bausmę, nebedarytų naujų nusikalstamų veikų¹⁸¹, o „teisingumas visų pirma reiškia, įstatymo nustatytą optimalų, pataisymui reikalingą, bausmės rūšį ir dydį“¹⁸². Todėl jeigu asmens pataisymas objektyviai nereikalingas, nes nėra pagrindo galvoti, kad jis galėtų nusikalsti vėl, tokiu atveju jam reiktų skirti ne bausmes, bet kitas priemones, kurios realizuoja baudžiamąją atsakomybę (pavyzdžiui, baudžiamojo poveikio priemones), nes visos bausmių rūšys privalo siekti tikslo kad asmenys, atlikę bausmę, laikytųsi valstybėje galiojančių įstatymų ir vėl nenusikalstų.

¹⁸⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 269.

¹⁸¹ ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 146.

¹⁸² DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė 2004 52. P. 34.

Kitas dalykas – tai resocializacijos intensyvumo klausimas. Kaip pagrįstai nurodo G. Švedas, kuo griežtesnė bausmė, tuo daugiau pataisos (resocializacijos) priemonių taikoma jos vykdymo (atlikimo) metu¹⁸³. Ši išvada absoliučiai teisinga teorine prasme, nes taip turėtų, bet realybė truputį kitokia. Kai kurios bausmės, kurias numato BK visai nesiekia resocializacijos. Bet kuo tai paremta? Sutinkama su tuo, kad siekti resocializacijos yra gan sudėtinga vykdant juridiniams asmenims paskirtas bausmes, kadangi juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme¹⁸⁴, tačiau tai dirbtinis darinys, teisinė fikcija¹⁸⁵. Todėl taikyti bet kokias pataisymo (resocializacijos) priemones juridiniam asmeniui, tiesiog objektyviai neįmanoma. Kita vertus, juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė turi itin daug ypatumų, todėl individualiosios prevencijos tikslo nesiekimą, vykdant juridiniams asmenims paskirtas bausmes, galima laikyti vienu iš jų.

Tačiau kodėl paskyrus baudą fiziniam asmeniui nesiekiami asmens pataisymo (resocializacijos)? Tuo labiau, kad bauda yra antra pagal „populiarumą“ Lietuvoje paskiriama bausmė po terminuoto laisvės atėmimo per pastaruosius trejus metus (Žr. Paveikslas Nr. 2, p. 20). Be to, ji gali būti skiriama ir už sunkius nusikaltimus. Tai kokiu pagrindu asmuo, padaręs pavojingą veiką neturi būti resocializuojamas? Manytina, kad tokio pagrindo nėra, o faktas, kad įstatymas šiai bausmei nekelia individualiosios prevencijos tikslo, niekuom nepateisinamas. Todėl šią įstatymo spragą reikėtų taisyti, priimant atitinkamus bausmių vykdymo įstatymo (BKV) pakeitimus. Galimas variantas – baudos bausmės vykdymo procese numatyti privalomus kursus, kuriuos turėtų išklausti nusikalstamą veiką padaręs asmuo, o pažymą apie jų išklusimą, pateikti teismui kartu su baudos sumokėjimo kvitu. Taip pat reikėtų akcentuoti, kad tokie argumentai, jog „bauda siekiama priversti sumokėti už padarytą veiką“¹⁸⁶, bei kad ji „yra ekonomiška ir efektyvi paveikio priemonė asmenims, padariusiems savanaudiškas ar turtinę žalą sukėlusias nusikalstamas veikas“¹⁸⁷ individualiosios prevencijos tikslo kontekste nėra svarūs. Nes nei bausmės ekonomiškumas, nei jos efektyvumas, patys savaime nesukuria galimybių asmeniui resocializuotis, ir neleidžia daryti išvados, kad atlikęs (įvykdęs) bausmę asmuo nebedarys nusikalstamų veikų.

¹⁸³ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Bendroji dalis. 2- oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius: Registrų centras, 2013. P. 58.

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2.33 str. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

¹⁸⁵ AVIŽA, S., et. al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 221-222.

¹⁸⁶ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 217.

¹⁸⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 284.

3. BAUSMĖS IR BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONIŲ TIKSLŲ SANTYKIS

Baudžiamoji atsakomybė – tai valstybės prievartos taikymas nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, ir kartu šio asmens nusikalstamo elgesio pasmerkimas. Taigi, padaryta nusikalstama veika yra baudžiamosios atsakomybės pagrindas, o per baudžiamąją atsakomybę pasireiškia baudžiamosios teisės esmė, visuomenės teisingumo samprata¹⁸⁸. Todėl baudžiamosios atsakomybės realizavimas paprastai suprantamas kaip teisiniai nusikalstamos veikos padarymo padariniai¹⁸⁹.

Pažymėtina, kad bausmė yra viena, tačiau ne vienintelė baudžiamosios atsakomybės realizavimo priemonė¹⁹⁰. Nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, remiantis BK gali būti skiriamos ir baudžiamoji poveikio priemonė, auklėjamoji poveikio priemonė bei priverčiamosios medicinos priemonės. Tačiau auklėjamoji poveikio priemonė skiriamos nusikalstamą veiką padariusiam ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės nepilnamečiui, taip pat nepilnamečiui, kuriam atidėtas bausmės vykdymas arba kuris lygtinai paleistas iš pataisos įstaigų (BK 82 str. 1 d.), o priverčiamosios medicinos priemonės asmenims, teismo pripažintiems nepakaltinamais ar ribotai pakaltinamais, bei asmenims, kuriems po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutriko psichika ir dėl to jie negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti (BK 98 str. 1 d.). Taigi, šiais atvejais bausmės, o tuo pačiu ir bausmės tikslų taikymą eliminuoja, specifiniai nusikalstamą veiką padariusio subjekto požymiai - asmuo yra nepilnametis arba psichikos ligonis. Visai kitas dalykas su baudžiamoji poveikio priemonėmis. Pagal bendrą įstatyme numatytą tvarką (BK 67 str. 2 d.) jos gali būti skiriamos pilnamečiams, pakaltinamiems, asmenims, kai: 1) asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK VI skyriuje numatytais pagrindais); 2) asmuo atleidžiamas nuo bausmės (BK X skyriuje numatytais pagrindais); 3) asmuo lygtinai paleidžiamas iš pataisos įstaigos (BVK XI skyriuje numatytais pagrindais). O speciali baudžiamoji poveikio priemonių skyrimo tvarka ir pagrindai taikomi nepilnamečiams bei juridiniams asmenims¹⁹¹.

¹⁸⁸ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 175.

¹⁸⁹ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma*. Teisė, 2004. Nr. 50. P. 26-27.

¹⁹⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamoji kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 263.

¹⁹¹ Nepilnamečiui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI ar XI skyriuje numatytais pagrindais arba atleistam nuo bausmės BK X skyriuje numatytais pagrindais, kaip ir juridiniui asmeniui, gali būti skiriamos ne visos, o tik dvi baudžiamoji poveikio priemonės – turto konfiskavimas ir išplėstinis turto konfiskavimas (BK 67 str. 4, 5 d.). Tačiau skiriant baudžiamoji poveikio priemonę juridiniam asmeniui įstatymas nereikalauja išvardintų pagrindų, t.y. neturi reikšmės ar juridinis asmuo yra patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ar ne. ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamoji kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 379.

Teisės doktrinoje nurodoma, kad baudžiamojo poveikio priemonė, kaip ir bausmė, yra teismo skiriama valstybės prievartos priemonė, kuri apriboja asmens teises ir laisves, bei nustato specialias pareigas¹⁹². Ji, kaip ir bausmė, skiriama už padarytą nusikalstamą veiką¹⁹³. Tačiau daugiausia sąsajų su nagrinėjama tema rodo BK 67 str. 1 d., kurioje išdėstytas įstatymų leidėjo pareiškimas, kad baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį.

Apie šitą dviprasmišką įstatymų leidėjo pareiškimą teisės doktrinoje jau pradėta diskusija, tačiau vieno aiškaus atsakymo kol kas nėra. Kaip nurodo R. Drakšas, “viena vertus, galima manyti, kad BK autoriai nurodė, jog baudžiamojo poveikio priemonės turi atitikti bausmės tikslus. Tokia išvada išplauktų, atsižvelgus į tą faktą, kad baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos kaip kriminalinės bausmės alternatyva, tais atvejais kai asmenį galima pataisyti be bausmės. Kita minėto teiginio interpretacija leistų manyti, kad nagrinėjamos priemonės egzistuoja šalia bausmės kaip priedas ir tik padeda pasiekti jos paskirtį”¹⁹⁴. Tačiau, pasak R. Drakšo, “priėmus šį nagrinėjamo teiginio aiškinimą, visas baudžiamojo poveikio priemones reikėtų skirti ne vietoj bausmės, o kartu su bausme”¹⁹⁵. Deja, atsižvelgiant į dabartinį teisinį reglamentavimą, kartu su bausme draudžiama skirti net tris baudžiamojo poveikio priemones - turtinės žalos atlyginimą ir pašalinimą, nemokamus darbus bei įmoką į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą. Šios baudžiamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos tik vietoj bausmės. Todėl “negalima tvirtai konstatuoti, kuri iš pateiktų nagrinėjamo teiginio interpretacijų yra neginčijamai teisinga”¹⁹⁶.

Panašiai samprotauja ir G. Sakalauskas. Jo nuomone, jeigu įstatyme numatyti bausmės tikslai skirti bausmei, o ne baudžiamajai atsakomybei, galima manyti, kad jų veikimo ribas galima plėsti – jeigu bausmė netaikoma, tai lyg ir numanoma, kad bausmės tikslai pasiekiami kitomis priemonėmis¹⁹⁷. Tačiau minėtas autorius pažymi, kad galima manyti ir priešingai – jei bausmė nėra taikoma (asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės), yra siekiama visai kitų tikslų arba jų nesiekama, nes bausmė, turinti atitikti jai numatytą paskirtį, nėra paskiriama¹⁹⁸.

¹⁹² ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 375.

¹⁹³ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 225.

¹⁹⁴ DRAKŠAS, R. *Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma*. Teisė, 2004. Nr. 50. P. 29-30.

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010. P. 138.

¹⁹⁸ *Ibid.*

Teismų išaiškinimai šiuo klausimu taip pat nėra labai konkretūs. Dažniausiai LAT tik pacituoja BK 67 str. 1 d., kad baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį¹⁹⁹, įvertina ar baudžiamojo poveikio priemonė konkrečiu atveju paskirta teisėtai, bet nieko tikslaus nepasako dėl bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonių tikslų santykio. Ir tik labai retai šiek tiek plačiau šį klausimą analizuoja.

Štai, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69/2006, O.K. atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jam susitaikius su nukentėjusiais, ir paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – uždraudimas naudotis specialia teise vairuoti transporto priemones dvejiems metams. LAT šioje byloje pažymėjo, kad *“baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimu, asmeniui atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, siekiama to paties rezultato, kurio siekiama ir kriminaline bausme, t.y. asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pataisymo, galimybių daryti naujas nusikalstamas veikas apribojimo ar atėmimo ir pan.”*²⁰⁰, o paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę įvardino kaip prevencinę.

Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68/2008 D. D. nuteistas pagal BK 281 str. 1 d., paskiriant 20 MGL (2500 Lt) baudą. Kartu su bausme jam paskirta ir baudžiamojo poveikio priemonė – teisės vairuoti kelių transporto priemones uždraudimas vienerių metų laikotarpiui. Išnagrinėjus bylą apeliacine tvarka baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimas buvo panaikintas. Kasaciniu skundu nukentėjusioji prašė palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, nes jos nuomone, „panaikinus pirmosios instancijos teismo D. D. skirtą baudžiamojo poveikio priemonę, jis liko realiai nenubaustas“. LAT šioje byloje konstatavo, kad *„vienas iš BK 41 straipsnio 2 dalyje nustatytų bausmės, o tuo pačiu ir baudžiamojo poveikio priemonės tikslų, yra teisingumo principo įgyvendinimas.“*²⁰¹, tačiau įvertinęs tai, jog Apylinkės teismas, uždrausdamas nuteistajam vairuoti kelių transporto priemones, nenurodė baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo motyvų, o Apeliacinės instancijos teismas, tikrindamas apkaltinamąjį nuosprendį, įvertino baudžiamojo poveikio priemonės taikymo tikslumą bei išsamiai motyvavo, kodėl ji netaikytina, baudžiamojo poveikio priemonės panaikinimo nepakeitė.

Šie pavyzdžiai leidžia daryti prielaidą, jog tais atvejais kai baudžiamojo poveikio priemonė paskiriama vietoj bausmės, ji turi realizuoti visus bausmės tikslus, t.y. juos pakeisti, o kai ji skiriama kartu su bausme, ji gali reikšti ir kurio nors bausmės tikslo realizavimą, kurio neužtikrina paskirtoji bausmė. Tačiau ar tai pagrįsta?

¹⁹⁹ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 2K-366/2008.

²⁰⁰ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2006 m. sausio 31 d. nutartis byloje Nr. 2K-69/2006.

²⁰¹ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. kovo 4 d. nutartis byloje Nr. 2K-68/2008.

3.1. Baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės

G. Švedo teigimu, „atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra reikšmingas baudžiamosios teisės institutas, nes remiantis juo realizuojami humanizmo, atsakomybės individualizavimo ir teisingumo principai²⁰². O šio instituto esmė - nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo visų padarinių, kurie sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį²⁰³. Todėl atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmė nusikaltusiam asmeniui neskiriama.

Atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės galima tik BK bendrojoje ir specialiojoje dalyje konkrečiai numatytais atvejais. O atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas teisės doktrinoje siejamas „su galimybe pasiekti bausmės tikslus netaikant baudžiamosios atsakomybės, ir teismo įsitikinimu, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų²⁰⁴. Tačiau vargu ar galimybė pasiekti bausmės tikslus, neskiriant jos yra įmanoma. Juk bausmė siekiama atpildo ir resocializacijos, o atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, būtent atpildo teorijos tikslų yra (bent jau turėtų būti) atsisakoma. Kitas dalykas, jeigu atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės teismas turi įsitikinti (tikėti), kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų, vadinasi, jis turi įsitikinti, kad individualios prevencijos tikslo siekti nereikia. Todėl atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, turėtų siekti visiškai kitų tikslų. Tiesa, atsižvelgiant į dabartinį teisinį reglamentavimą galima teigti, kad atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, teismo būtinybė įsitikinti, jog asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų ne visada yra svarbi. Pavyzdžiui, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės dėl to, kad asmuo arba nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 str.); kai padarytas nusikaltimas yra mažareikšmis (BK 37 str.); kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 str.) arba kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39¹ str.), o taip pat BK specialiojoje dalyje numatytais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais²⁰⁵, įstatymas tiesiogiai nereikalauja, kad teismas nustatytų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindą, t.y. įvertinęs visas bylos aplinkybes įsitikintų, jog asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų. Šis teismo įsitikinimas privalomas tik atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.) ir kai nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiama pagal laidavimą (BK 40 str.), t.y.

²⁰² ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 377.

²⁰³ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 345.

²⁰⁴ *Ibid.* P. 347.

²⁰⁵ BK 114 str. 3 d.; BK 226 str. 6 d.; BK 227 str. 5 d.; BK 259 str. 3 d.; BK 291 str. 2 d. – aut. past.

sąlyginiais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais²⁰⁶. Tačiau negalima paneigti, kad besąlyginio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais ypač svarbus asmens ir/ar jo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo vertinimas. Todėl atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 str.) galima tik tada, kai asmuo padaro baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų tyčinį nusikaltimą. O atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ str. pagrindu (kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas), draudžiama asmenį, kuris dalyvavo tyčia nužudant arba kuris tokiais pagrindais nuo baudžiamosios atsakomybės jau buvo atleistas, taip pat organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo organizatorių ar vadovą. Kai nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiama dėl to, kad asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 str.), „asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės siejamas ne tik su faktinių aplinkybių pasikeitimu, bet ir nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžiu bei laipsniu“²⁰⁷, „koks jis buvo veikos padarymo metu“²⁰⁸. Todėl pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266/2007 LAT visiškai pagrįstai konstatavo, jog „nėra pagrindo taikyti BK 36 str. normos, kadangi V. S. nuteistas už šešių sunkių nusikaltimų padarymą“²⁰⁹. Atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 str.) įstatymas nedraudžia jokiais atvejais, tačiau teismų praktikoje suformuluota taisyklė, kad BK 37 str. negali būti taikomas, jei padarytas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas, arba nusikaltimas, siekiant sutrikdyti (ar sutrikdęs) kito asmens sveikatą²¹⁰. Todėl baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2007, kurioje S. P. nuteistas nors ir už nesunkų nusikaltimą – fizinio skausmo sukėlimą ir nežymų sveikatos sutrikdymą – prašė palikti galioti Vilniaus rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 16 d. nuosprendį, kuriuo jis nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas, LAT pagrįstai pažymėjo, jog 140 str. 1 d. numatyta nusikalstama veika negali būti pripažinta mažareikšme²¹¹.

²⁰⁶ Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys pagal savo turinį teisės doktrinoje klasifikuojamos į sąlygines ir besąlygines. Besąlyginės yra tos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, po kurių pritaikymo laikomasi nuomonės, kad baudžiamieji teisiniai santykiai dėl padarytos nusikalstamos veikos baigėsi, ir asmuo padaręs nusikalstamą veiką vėliau nebegali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn. Esant sąlyginėms atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšims, įstatymas numato tam tikrą bandomąjį laikotarpį per kurį gali būti atnaujintas klausimo dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo nagrinėjimas. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 377.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122/2009.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266/2007.

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis“ 15 punktas.

²¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2007.

Be to, kaip nurodoma LAT praktikoje, vertinant, ar asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo, būtina nustatyti, jog „padarytos veikos pavojingumas nėra didelis ir nesiekia tokio laipsnio, dėl kurio būtų tikslinga kaltininką už padarytą nusikaltimą traukti baudžiamojon atsakomybėn ir bausti įstatymo sankcijoje numatyta bausme”²¹², o sprendžiant šį klausimą „atsižvelgiama tiek į veikos objektyviuosius (kokios baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės pažeistos ir jų pažeidimo laipsnis, veikos ypatumai, nusikaltimo dalykas ir jo ypatumai, kilę padariniai, nusikaltimo padarymo būdas, laikas vieta), tiek į subjektyviuosius padarytos nusikalstamos veikos požymius (apibrėžta ar neapibrėžta tyčia, tyčios kryptingumas, tikslai, motyvai)“²¹³.

Aišku, kritiškai reikėtų vertinti atvejus, kuomet teismai atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės, vien tik dėl to, kad formaliai yra visos įstatymo reikalaujamos sąlygos, ir tarsi pamiršta, kad atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės yra teismo teisė, o ne pareiga. Štai baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2005, V. B. nuteistas už tai, kad nesunkiai sutrikdė žmogaus sveikatą dėl neatsargumo (BK 139 str. 1 d.), tačiau remiantis BK 39 str. (esant lengvinančių aplinkybių) nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas. Šioje byloje LAT, vertindamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindumą, pažymėjo, kad atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39 str. yra būtinos įstatyme numatytos sąlygos, “ <...> teismas šias būtinas sąlygas nustatė ir teisėtai pasinaudojo galimybe BK 39 str. pagrindu atleisti V. B. nuo baudžiamosios atsakomybės”²¹⁴. Todėl LAT konstatavo, kad “apeliacinės instancijos teismo sprendimas teisės taikymo požiūriu yra nepriekaištingas”²¹⁵.

Įvertinant išdėstytus argumentus, galima apibendrinti, kad nors kai kuriais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais “pagrindų nenurodymas įstatyme sukelia prielaidą, kad teismas lyg ir privalo atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės esant įstatyme numatytiems sąlygoms”²¹⁶, tačiau daugeliu atveju atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra teismo prerogatyva. Kita vertus, net ir tais atvejais, kai atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės įstatymų leidėjas formuluoja kaip teismo pareigą (BK specialioje dalyje numatytais atvejais), tos sąlygos turi užtikrinti, kad asmuo nėra pavojingas, ir galima tikėtis, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų.

²¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2007.

²¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-205/2007.

²¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2005 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-429/2005.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 350.

Taigi, atleidžiant nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės tikslų taikymo galimybes eliminuoja pati atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto esmė, kuria remiantis, bausmė neskiriama. Tiek sąlyginis, tiek ir besąlyginis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymas turi nemažai apribojimų (sąlygų), į kuriuos atsižvelgęs, teismas turi padaryti išvadą, jog bausmė, kaip atpildas, už padarytą nusikalstamą veiką, konkrečiu atveju nėra būtina, o resocializacija nereikalinga. Todėl net ir paskyrus baudžiamojo poveikio priemones, negali būti siekiama tų pačių tikslų, kaip bausmės skyrimo atveju. Tuo labiau, kad baudžiamojo poveikio priemonės, yra “daugiau auklėjamojo, nei baudžiamojo pobūdžio”²¹⁷, o jų įteisinimas įstatyme tiesiog sudaro platesnes teisines prielaidas baudžiamosios atsakomybės individualizavimui ir diferencijavimui²¹⁸, t.y. atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, kaltininko asmenybę ir kitas aplinkybes, teismas turi galimybę įvertinti ar konkrečiu atveju tikslinga skirti bausmę – kaip atpildą ir resocializacijos priemonę, ar atleisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir/ar skirti baudžiamojo poveikio priemonę. Dėl šios priežasties teismai neturėtų siekti, kad baudžiamojo poveikio priemonės realizuotų bausmės tikslus, tais atvejais kai bausmė neskiriama.

Be to, reikėtų paminėti, kad baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimą Lietuvos baudžiamajame įstatyme lėmė tai, jog siekiant racionalizuoti baudžiamąją politiką, buvo ieškoma alternatyvų baudimui – atpildui, o pagrindinės priežastys sąlygojusios jo įteisinimą tai – siekis užtikrinti (apsaugoti) nukentėjusiųjų teises²¹⁹ (turtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas; įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu, dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose) bei įteisinti atkuriamojo teisingumo principą, pagal kurį iš nuteistojo atimama ta nauda, kurią jis gavo dėl padarytos nusikalstamos veikos (išplėstinis turto konfiskavimas), arba tai, kuo naudodamasis (kuo piktnaudžiaudamas) jis padarė nusikalstamą veiką (uždraudimas naudotis specialia teise, viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, turto konfiskavimas). Aišku, yra galimos interpretacijos, kad kai kurios baudžiamojo poveikio priemonės savo esme yra panašios į bausmes (pavyzdžiui, nemokami darbai), tačiau reikia turėti omeny

²¹⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 376.

²¹⁸ DRAKŠAS, R. *Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma*. Teisė, 2004. Nr. 50. P. 181-194.

²¹⁹ Plačiau Žr. LEVON, J. *Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos baudžiamajame kodekse*. Teisė, 2013. Nr. 88. P. 183.

esminį skirtumą - jomis nesiekama (neturi būti siekiama) nubausti. Jos padeda užtikrinti (apsaugoti) nukentėjusiųjų teises, atspindi atkuriamojo teisingumo idėją. Jos gali veikti prevenciškai, gali būti ir auklėjamoji priemonė²²⁰, tačiau paveikti nusikalstamą veiką padariusį asmenį taip, kad jis ateityje nenusikalstų, nėra jų tikslas, kadangi priimant sprendimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės jau yra (turi būti) įsitikinama (tikima), kad asmuo nėra pavojingas ir ateityje nusikalstamų veikų nedarys.

Apibendrinant baudmės ir baudžiamojo poveikio priemonių tikslų santykį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, o tuo pačiu ir nuo baudmės, galima daryti vienareikšmišką išvadą, kad baudžiamojo poveikio priemonę paskyrus vietoj baudmės, baudmės tikslų pasiekti neįmanoma, nes baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas nereikia atpildo, o jų vykdymas negarantuoja resocializacijos²²¹. Kita vertus, būtent šių tikslų siekiamybės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais, turi būti atsisakoma. Todėl šiais atvejais paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės negali ir neturi padėti įgyvendinti baudmės paskirties.

3.2. Baudžiamojo poveikio priemonės skyrimas kartu su bausme ir atleidžiant nuo baudmės

Remiantis BK 67 str. 3 d. kai kurios baudžiamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos kartu su bausme. Tai:

- 1) uždraudimas naudotis specialia teise,
- 2) viešųjų teisių atėmimas,
- 3) teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, turto konfiskavimas,
- 4) įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu bei
- 5) dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose, išplėstinis turto konfiskavimas.

Ankstesniame šio darbo skyriuje minėta, kad baudžiamojo poveikio priemonių esmė ir paskirtis yra visiškai kitokia nei bausmių, ir dėl šios priežasties baudžiamojo poveikio priemonių bei bausmių tikslai negali būti tapatinami. Todėl, vertinant, ar

²²⁰ Pagal savo turinį, išskyrus taikymo subjektą, bei skyrimo ypatumus baudžiamojo poveikio priemonės yra artimiausios auklėjimo priemonės. Žr. DRAKŠAS, R. *Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma*. Teisė 2004, Nr. 50. P. 34.

²²¹ Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymo 17 str. 3 d. 2 p. numatyta, kad individualiame probuojamojo priežiūros plane turi būti nustatytos priemonės, padėsiančios probuojamajam laikytis ar įvykdyti teismo nustatytas pareigas, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės, ir jų įgyvendinimo terminai. Tačiau baudžiamojo poveikio priemonių įvykdymas pats savaime negarantuoja, kad asmuo laikysis įstatymų ir nebedarys nusikalstamų veikų – aut. past.

baudžiamojo poveikio priemonės gali padėti įgyventi bausmės paskirtį tais atvejais, kai jos skiriamos kartu su bausme, atsakymas turėtų būti toks - jeigu paskirta bausmė realizuoja jai keliamus tikslus, baudžiamojo poveikio priemonė niekaip nebegali padėti įgyvendinti bausmės paskirties. Kita vertus, to ir nereikia. Nes bausmės paskirtis jau įgyvendinta. O paskirtąją baudžiamojo poveikio priemone galima siekti nebent kitų tikslų.

Šiek tiek kitoks bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonių tikslų santykio kontekstas, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo remiantis BK X skyriuje numatytais pagrindais atleidžiamas nuo bausmės arba remiantis BVK XI skyriuje numatytais pagrindais lygtinai paleidžiamas iš pataisos įstaigos. Tiesa, šiais atvejais sunku vienareikšmiškai pasakyti ar baudžiamojo poveikio priemonė skiriama (kai ji skiriama) vietoj bausmės ar kartu su bausme, tiesiog paskirta bausmė arba bausmės dalis, atleidžiant nuo bausmės, gali būti pakeičiama baudžiamojo poveikio priemonėmis.

Kaip teigia V. Piesliakas, atleidimas nuo bausmės – tai nusikalstamą veiką padariusio ir teismo dėl to pripažinto kaltu asmens atleidimas nuo visos ar dalies teismo skirtos bausmės atlikimo²²². Atleisti nuo bausmės (tiek nuo visos, tiek nuo dalies) galima tik esant BK ir BVK atitinkamuose straipsniuose numatytoms sąlygoms bei pagrindams, kurie įvairioms atleidimo nuo bausmės rūšims yra ganėtinai skirtingi. Štai BK 75 str. nurodoma, kad asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriams metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus (išskyrus labai sunkius nusikaltimus), teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų, jeigu nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Kaip nurodoma LAT praktikoje, spręsdamas klausimą dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo, „teismas turi įvertinti visas bylos aplinkybes, susijusias ir su padaryta veika, ir su nuteistojo asmenybe, įvertinti nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį, laipsnį, nuteistojo asmenybės teigiamas ir neigiamas savybes, jo elgesį šeimoje ir visuomenėje, polinkius, nusikalstamos veikos padarymo priežastis, elgesį po nusikalstamos veikos padarymo“²²³. Be to, „darant tokią išvadą, privalu įvertinti, ar nuteistojo nusikaltimas padarytas atsitiktinai, nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, dėl kitų asmenų įtakos, ar nuteistasis linkęs daryti nusikalstamas veikas, abejingas dėl savo elgesio galimų nusikalstamų padarinių ir pan.“²²⁴. O visi šie duomenys turi sudaryti pakankamas prielaidas išvadai, kad konkrečiam nuteistajam, bausmės tikslai bus pasiekti

²²² PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. *Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 380.

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-496/2008*.

²²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2010 m. gegužės 18 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2010*.

be realaus bausmės atlikimo. Taigi, šiuo atveju bausmė yra paskiriama, atpildo tikslas realizuojamas, bet atidėjus paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą, tarsi tikimasi, kad resocializacija bus pasiekta ne tomis priemonėmis, kurias garantuoja laisvės atėmimo bausmės vykdymas (laisvės atėmimo režimas, nuteistųjų darbas, socialinė rehabilitacija, bendrasis ugdymas ir profesinis mokymas), o kitomis. Todėl reikia šiek tiek plačiau aptarti kokios tos kitos priemonės turėtų garantuoti resocializaciją šiuo atveju.

BK 75 str. 2 d. numatyta, kad atidėdamas bausmės vykdymą, teismas paskiria nuteistajam vieną ar kelias tarpusavyje suderintas BK IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) tam tikras pareigas²²⁵. Tai reiškia, kad atidedant laisvės atėmimo bausmės vykdymą galimi tokie alternatyvūs variantai – 1) baudžiamojo poveikio priemonės ir vieno iš BK 75 str. 2, 3 d. nurodytų įpareigojimų paskyrimas; 2) baudžiamojo poveikio priemonės ir kelių iš BK 75 str. 2, 3 d. nurodytų įpareigojimų paskyrimas; 3) baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimas; 4) vieno iš BK 75 str. 2, 3 d. nurodytų įpareigojimų paskyrimas; 5) kelių BK 75 str. 2, 3 d. nurodytų įpareigojimų paskyrimas.²²⁶ O, kaip nurodoma LAT praktikoje, „atidėdamas bausmės vykdymą teismas turi skirti baudžiamojo poveikio priemonę, jei nusprendžia, kad tokios priemonės paskyrimas padės įgyvendinti bausmės paskirtį“²²⁷. Tačiau, įvertinant tai, jog baudžiamojo poveikio priemonės pagal savo turinį negali užtikrinti resocializacijos²²⁸, manytina, kad kitomis priemonėmis šiame kontekste gali būti tik BK 75 str. 2, 3 d. numatytos pareigos, o taip pat Probacijos įstatymo nustatyta tvarka taikomos priemonės nuteistiesiems, kuriems paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas²²⁹. Todėl, daroma išvada, kad LAT išaiškinimas, leidžiantis susidaryti nuomonę, kad baudžiamojo poveikio priemonės gali padėti įgyvendinti bausmės paskirtį, yra tik formalus įstatymo pakartojimas, neturintis aiškios ir pagrįstos prasmės.

²²⁵ 1) atsiprašyti nukentėjusio asmens; 2) teikti nukentėjusiam asmeniui pagalbą, kol šis gydomi; 3) gydytis priklausomybės ligas, kai nuteistasis sutinka; 4) auklėti ir prižiūrėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos; 5) pradėti dirbti arba mokytis, tęsti darbą ar mokslą; 6) dalyvauti elgesio pataisos programoje; 7) neišeiti iš namų tam tikru laiku, jeigu tai nesusiję su darbu arba mokymusi; 8) neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo; 9) nesilankyti tam tikrose vietose arba nebendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis; 10) nevertoti psichiką veikiančių medžiagų; 11) neturėti, nenaudoti, neįsigyti tam tikrų daiktų arba neužsiimti tam tikra veikla. Teismas, nusikalstamą veiką padariusio asmens ar kitų baudžiamojo proceso dalyvių prašymu, arba savo nuožiūra gali paskirti kitas baudžiamajame įstatyme nenumatytas pareigas, kurios, teismo nuomone, turėtų teigiamos įtakos nuteistojo elgesiui. (BK 75 str. 2, 3 d.). – aut. past.

²²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-6/2010.

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ Vienintelė baudžiamojo poveikio priemonė, kurios turinys tam tikra prasme reiškia resocializaciją yra dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose. Tačiau dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose teismas įpareigoja asmenis, padariusius nusikalstamas veikas artimajam giminaičiui ar šeimos nariui. Todėl galima teigti, kad šia priemone labiau siekiama apsaugoti nukentėjusiojo interesus – aut. past.

²²⁹ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 18 str. numato įvairias probuojamojo resocializacijos formas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108.

BK 76 str. numato galimybę nusikalstamą veiką padariusį asmenį atleisti nuo bausmės, jeigu iki teismo nuosprendžio priėmimo jis suserga sunkia nepagydoma liga, dėl kurios bausmę atlikti būtų per sunku, arba atleisti nuo tolesnio bausmės atlikimo, jeigu po nuosprendžio priėmimo asmuo suserga sunkia nepagydoma liga. Spręsdžiant šį klausimą, teismai “atsižvelgia į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, nuteistojo asmenybę ir ligos pobūdį”²³⁰. Štai, pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-69/2009, nuteistasis S. K., kuriam nustatytas neįgalumas, nebuvo atleistas nuo bausmės, nes “nuteistojo S. K. sveikatos būklė nekludė jam daryti nusikalstamų veikų. Nepaisydamas jau pareikšto įtarimo pagal BK 260 str. 2 d., jis nusikalstamų veikų nenutraukė, bet ėmėsi papildomų atsargumo priemonių, prie buto durų įsirengdamas vaizdo stebėjimo kamerą”²³¹, todėl LAT šioje byloje konstatavo, kad “neatleisdami nuteistojo S. K. nuo bausmės, teismai baudžiamojo įstatymo taikymo klaidų nepadarė”²³².

BK komentaro autoriai taip pat pažymi, kad atleidžiant nuo bausmės dėl ligos didelę reikšmę turi laikotarpis, kuriuo paaiškėjo sunkios nepagydos ligos požymiai. Nes jeigu tokia liga nuteistasis jau sirgo darydamas nusikalstamą veiką ir tai nesutrukdė jam tokią veiką padaryti, susirgimas negali būti pripažintas pagrindu atleisti nuteistąjį nuo bausmės²³³. Tačiau tai nevisiškai teisinga. Pagrindas atleisti nuo bausmės dėl ligos turėtų būti labiau koncentruojamas į tai, kad dėl ligos kaltininkui būtų per sunku atlikti bausmę. Štai baudžiamojoje Nr. 2K-308/2005 LAT išaiškino, kad “spręsdamas kaltininko atleidimo nuo bausmės dėl ligos klausimą, teismas remiasi byloje surinktais duomenimis ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ir sveikatos apsaugos ministrų 1995 m. lapkričio 2 d. įsakymu Nr. 969/578 patvirtintu Nepagydomų ligų ir sveikatos būklių, dėl kurių nuteistieji gali būti atleisti nuo tolesnio laisvės atėmimo bausmės atlikimo dėl ligos sąrašu”²³⁴. Kadangi šioje “byloje nėra duomenų, kad kasatoriui atlikti paskirtą bausmę dėl sveikatos būklės būtų per sunku”²³⁵, teismas atleidimo nuo bausmės dėl ligos, netaikė. Taigi, reikėtų konstatuoti, kad atleidžiant nuo bausmės dėl ligos bausmės paskirties realizavimas neįmanomas²³⁶. Aišku, paskirta baudžiamojo poveikio priemonė šiuo atveju taip pat negalėtų padėti jos realizuoti, nes to tiesiog nereikia.

²³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69/2009.

²³¹ *Ibid.*

²³² *Ibid.*

²³³ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 408.

²³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2005 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308/2005.

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 408.

Atleidimo nuo bausmės dėl amnestijos bei malonės pagrindai BK nereguliuojami, tačiau ir šiais atvejais svarbiausi kriterijai yra asmens ir jo padarytos nusikalstamos veikos vertinimas bei įsitikinimas (tikėjimasis), kad asmuo nėra pavojingas ir ateityje asmuo nusikalstamų veikų nedarys. Todėl malonės negali tikėtis tie nuteistieji, kurie nepaklūsta įkalinimo įstaigos vidinei tvarkai²³⁷, o amnestijos įstatymuose vienareikšmiškai nurodoma kokių kategorijų asmenys atleidžiami nuo bausmės, o kokių ne²³⁸. Tiesa, šie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai taikomi itin retai, o pavyzdžių kad šiais atvejais būtų skiriamos baudžiamosios poveikio priemonės, apskritai nėra.

Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos formalusis pagrindas yra atlikta tam tikra minimali laisvės atėmimo bausmės dalis bei individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytų priemonių vykdymas, o materialusis pagrindas – teismo išvada, kad nuteistąjį įmanoma toliau taisyti (resocializuoti) neizoliuotą nuo visuomenės, bet prižiūrimą²³⁹. Lygtinai paleidžiamam iš pataisos įstaigos nuteistajam remiantis BVK 157 str. 5 d. teismas nutartimi nustato Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 str. 2 ar 3 d. numatytas pareigas, O įsiteisėjusi teismo nutartis lygtinai paleisti iš pataisos įstaigos ir teisėjo potvarkis vykdyti nutartį yra probacijos vykdymo pagrindas, kurios pagrindinis tikslas užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą. Taigi, atleidus nuo dalies laisvės atėmimo bausmės vykdymo (atlikimo) resocializacijos tikslo yra toliau siekiama neizoliavus nuo visuomenės. Tačiau paskirta baudžiamojo poveikio priemonė, šiuo atveju negali ir neturi padėti įgyvendinti bausmės paskirties. Nes bausmės paskirtis yra realizuojama kitomis priemonėmis.

Įvertinant aptartus aspektus, galima apibendrinti, kad nei baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos kartu su bausme, nei baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos atleidžiant nuo bausmės, negali padėti įgyvendinti bausmės paskirties. Kita vertus, to ir nereikia, nes skirtingais atvejais bausmės tikslai yra arba pilnai realizuojami (paskirta bausme arba kitomis priemonėmis), arba bausmės tikslų realizavimas negalimas.

²³⁷ Iš įkalinimo įstaigos pateiktų dokumentų matyti, kiek nuobaudų ar paskatinimų yra gavęs nuteistasis, kaip jis charakterizuojamas. Svarbi aplinkybė, ir kiek kartų anksčiau jau buvo teistas malonės prašytojas. Vienaip bus žiūrima į nuteistojo prašymą, kuris nusikalto pirmą kartą, kitaip į užkietėjusio recidyvisto. Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Prezidentė. Malonė [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-03-05]. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/lt/malone>

²³⁸ Pavyzdžiui, 2002 m. lapkričio 7 d. įstatymo „Dėl amnestijos pažymint Lietuvos Respublikos Konstitucijos dešimties metų sukaktį“ 9 str. numatyta, kad amnestija netaikoma asmenims, nuteistiems už genocidą <...>; asmenims, kuriems paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė arba mirties bausmė pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos; už tyčinius nusikaltimus nuteistiems daugiau kaip 15 metų ir kt. *Valstybės žinios*, 2002-11-22, Nr. 112-4981.

²³⁹ BLAŽEVIČIUS, J., et al. *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 445.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nors atpildo ir prevencijos teorijų tikslai yra itin prieštaringi, šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje būtinas jų derinimas. To nepadarius, bausmė arba netektų savo esmės, arba būtų betikslė.
2. Bausmės tikslai įstatyme turėtų būti suformuluoti taip, kad jų galėtų siekti visos bausmių rūšys. Tačiau dabar bausmės tikslai idealiai pritaikyti tik vienai bausmei – tik terminuotam laisvės atėmimui.
3. Įvertinant LAT praktiką, negalima daryti išvados, jog teismas, skirdamas bausmes, presiziškai siekia pritaikyti visus BK 41 str. 2 d. nurodytus bausmės tikslus, ir todėl visais atvejais skiria tik terminuoto laisvės atėmimo bausmę. Tačiau dėl baudžiamojo įstatymo netobulumo, teismų sprendimai nenuoseklūs, prieštaringi - skiriant laisvės atėmimo bausmę, pateikiami išaiškinimai, kad teismas turi taikyti visus bausmės tikslus, o skiriant kitą bausmę (ne laisvės atėmimą), apie visų bausmės tikslų kompleksinį pritaikymą, yra tiesiog nutylima.
4. Siekiant baudžiamojo įstatymo aiškumo ir teismų praktikos nuoseklumo, BK nurodytų bausmės tikslų reglamentavimą reikėtų koreguoti. Tiksliausia būtų visai atsisakyti BK 41 str. 2 d., nes:
 - a) BK 41 str. 2 d. 1 p. nustatantis bendrosios prevencijos tikslą – sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo - prieštarauja bausmės esmei, kuri apibrėžta BK 41 str. 1 d.
 - b) BK 41 str. 2 d. 2 p. numatyto „nubaudimo“ tikslo prasmė, įsigaliojus dabartiniam BK, tapo labai dviprasmiška. Teisės doktrinoje šis tikslas siejamas su skausmu, išgyvenimais, nepatogumais ir t.t.
 - c) BK 41 str. 2 d. 3 p. nustatytas bausmės tikslas tam tikra prasme gali reikšti individualiosios prevencijos tikslą, tačiau Lietuvos teisėje jis aiškinamas kaip izoliavimas. Todėl siekis atimti arba apriboti nuteistajam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, turėtų būti ne bausmės tikslu, o tiktai tam tikrų bausmių vykdymo (atlikimo) specifikos elementu.
 - d) BK 41 str. 2 d. 4 p. reglamentuoja individualiąją prevenciją – siekį, kad asmenys atlikę bausmę, ateityje nebedarytų nusikalstamų veikų. Šis bausmės tikslas gana perspektyvus, tačiau jo realizavimas aktualus tik vykdant bausmes. Todėl jo nereikėtų numatyti BK 41 str. 2 d. Kitas dalykas - šis bausmės tikslas, atsižvelgiant į dabartinį teisinį reglamentavimą, net vykdant bausmes nėra visų bausmių savybė. Todėl būtina pagalvoti ir apie BVK korekcijas.

- e) BK 41 str. 2 d. 5 p. nurodytas bausmės tikslas – užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą pagal savo esmę atitinka atpildo teorijos koncepciją. Jis realizuojamas nustatant ir/ar paskiriant teisingą bausmę. Tačiau šio tikslo teisinis reglamentavimas BK 41 str. 2 d. 5 p. nėra tikslingas, nes atpildo teorija Lietuvos teisėje jau užkodota BK 41 str. 1 d. Taigi, BK 41 str. 2 d. 5 p. dubliuoja BK 41 str. 1 d.
5. Panaikinus BK 41 str. 2 d., bausmės tikslu liktų tik atpildas, kuris išreikštas BK 41 str. 1 d., ir resocializacija, įteisinta BVK bei Probacijos įstatyme.
6. Nors BK 67 str. 1 d. nurodoma, kad baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį, tačiau realiai ši teisės norma neįgyvendinama, nes baudžiamojo poveikio priemonių institutas reiškia savarankišką, šalia bausmių egzistuojančią baudžiamosios atsakomybės realizavimą formą, turinčią visiškai kitokius tikslus nei bausmė.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais, 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-07-05, Nr. 81-3959.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-01-06, Nr. 4-108.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl amnestijos pažymint Lietuvos Respublikos Konstitucijos dešimties metų sukaktį“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112-4981.
9. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių. Priimta Ministrų Komiteto 2006 m. sausio 11 d. 952-ame Ministrų pavaduotojų posėdyje.
10. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1961-01-01, Nr. 18-148. (Negalioja nuo 2003-01-09).
11. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės nusikaltimų prevencijos programos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 32-1318. (Negalioja nuo 2015-07-01).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo. Byla Nr. 7/04-8/04
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-01-26 nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 d. (1997 m. liepos 2 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 “Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo” patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 3/02-7/02-29/03.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų” 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2,4,5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2005 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 “Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų” 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija). Byla Nr. 27/01-5/02-01/03.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 1, 4, 9 ir 11 dalių, 8 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 2 punkto ir 20 straipsnio 1, 2, 3 bei 4 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. Byla Nr. 15/97.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 2/98.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymo ir pakeitimo“ 8 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 12 straipsnio pirmosios dalies 3 punktas, ir Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo papildymo ir pakeitimo“ 23 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 16 straipsnio septintasis punktas, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. Byla Nr. 20/94-21/94.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis.* Vadovėlis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
2. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras.* Bendroji dalis (1-98 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
3. ALIUKONINĖ, R.; MACHOVENKO, J. *Baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą Lietuvoje, raida.* Teisė, 2013. Nr. 88.
4. ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje.* Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95).
5. AVIŽA, S., *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis.* Vilnius: Justitia, 2009.
6. BLAŽEVIČIUS, J., *et al.* *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
7. ČEPAS, A., SAKALAUSKAS G. *Ar prasminga arešto bausmė? // Teisės problemos,* 2009, Nr. 4.
8. DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos.* Teisė 2004. Nr. 52.
9. DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos.* Vilnius: Justitia, 2008.

10. DRAKŠAS, R. *Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma*. Teisė, 2004. Nr. 50.
11. GODA, G., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I-IV dalys (1-220 straipsniai). Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2003.
12. GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Registrų centras: Vilnius, 2011.
13. GUMULIAUSKAS, A. *Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*. Teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48.
14. JOVAIŠAS, K. *Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai*. Teisės problemos, 2007. Nr. 2 (56).
15. JOVAIŠAS, K. *Kaltės įrodinėjimas baudžiamajame procese: problemos ir paradoksai*. Teisė, 2012. Nr. 82.
16. LEVON, J. *Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos baudžiamajame kodekse*. Teisė, 2013. Nr. 88.
17. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006.
18. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008.
19. PIESLIAKAS, V. *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. Jurisprudencija, mokslo darbai, 2008. 11(113).
20. PIESLIAKAS, V. *Bausmių skyrimo nuostatų tobulinimo problemos // Teisės problemos – Vilnius: Teisės institutas. Nr. 2. 1996.*
21. PLATONAS. *Kritonas*. Dialogai. Vilnius, 1968.
22. PLATONAS. *Valstybė*. Vilnius: Mintis, 1981.
23. SABINE, G. H., THORSON T. L. *Politinių teorijų istorija*. Margi raštai: Vilnius, 2008.
24. SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010.
25. SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2.*

26. ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis*. 2- oji papildyta ir pataisyta laida. Vilnius: Registrų centras, 2013.
27. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
28. BLUVŠTEJN, JU. *Ugolovnoe pravo i social'naja spravedlivl'st'ju*. Minsk. 1987.
29. BELJAEV, N. *Ugolovno-pravovaja politika i puti ejo realizacii*. 1986.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2010 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271/2010.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-6/2010.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122/2009.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-496/2008.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 2K-366/2008.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172/2008.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2008 m. kovo 4 d. nutartis byloje Nr. 2K-68/2008.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-748/2007.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2007.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2007.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449/2007.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2007.

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266/2007.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-205/2007.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-80/2007.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2006 m. sausio 31 d. nutartis byloje Nr. 2K-69/2006.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas. 2000 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis“.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2005 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-429/2005.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius. 2005 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308/2005.

Internetiniai šaltiniai:

1. KAJĖNAS, G. *Gintautas Sakalauskas: “mūsų bausmių vykdymo sistema ginasi nuo humanišku daigų”*. 2015-03-24. [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-03].
Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-03-16-gintautas-sakalauskas-musu-bausmiu-vykdyimo-sistema-ginasi-nuo-humaniskumo-daigu/128488>>.
2. KIŠKIS, A. *Nusikaltimų prevencija*. Paskaitų skaidrės [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-19]. Prieiga per internetą:
<www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija.../8%20tema%2020040107.ppt>.
3. NAMAVIČIUS, J. *Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai*. 2012-10-30 pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf>>.
4. SAKALAUŠKAS, G. *Nusikaltimų prevencijos galimybės ir ribos*. Konferencija “Iššūkiai kuriant šiuolaikinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą Lietuvoje”. LR VRM 2014-10-21 [interaktyvus]. Žiūrėta:

- [2016-01-03]. Prieiga per internetą
<<http://www.teise.org/data/Nusikaltimuprevencijosgalimybės.pdf>>.
5. Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos. [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-04-07]. Prieiga per internetą:
<<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.
 6. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2015 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-04-07]. Prieiga per internetą:
<<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>>.
 7. Lietuvos Respublikos Prezidentė. *Malonė* [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-03-05]. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/lt/malone>
 8. Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/r/resocializacija>>.
 9. *Lietuvos baudžiamoji politika – viena griežčiausių Europoje*. 2015-05-14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pranešimas [interaktyvus]. Žiūrėta [2016-01-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lat.lt/lt/naujienos/pranesimai/lietuvos-baudziamoji-politika-vsnt.html>>.

Netiesioginiai šaltiniai:

1. BIELIŪNAS, E. Nuo papročio iki baudžiamojo kodekso. O kas toliau? Teisė - visuomeninė vertybė. Vilnius, 1988. P. 62. Cituota iš: DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004, Nr. 52.
2. Filosofijos žodynas. Vilnius, 1975. Iš: DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004, Nr. 52.
3. ROMERIS, M. *Valstybė*. II tomas. Vilnius, 1995. Iš: DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004, Nr. 52.
4. BAUMANN, J., WEBER, U., MITSCH, W. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 10 Aufl. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 1995, p. 705; taip pat Kurze Freiheitsstrafe: <http://de.wikipedia.org/wiki/Kurze_Freiheitsstrafe>. Iš: ČEPAS A., SAKALAUSKAS G. Ar prasminga arešto bausmė? // Teisės problemos, 2009, Nr. 4.

5. LAUBENTHAL, K., Strafvollzug. 3. Aufl.- Berlin: Springer Verlag, 2003.
Iš: SAKALAUSKAS, G. *Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010.
6. JESCHECK, H. H. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. Iš: ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95).
7. MENNIGER, K. Therapie statt Strafe/Recht und Moral. Texte zur Rechtsphilosophie/Herausgegeben von Norbert Hoerster. – München: Deutscher Taschenbrech Verlag, 1977. Iš: ARLAUSKAS, S. *Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 5(95).
8. TAGANCEV. N. S. *Russko ugalovno pravo*. T. 2. Moskva, 1994. Iš: DRAKŠAS, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė 2004. Nr. 52.
9. VETROV N. I. *Ugalovnoe pravo*. Čast" obšaja. Moskva. 1999. Iš: GUMULIAUSKAS, A. *Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė*. Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48.

SANTRAUKA

Darbo tema- bausmės tikslai ir jų realizavimo problemos.

Darbe analizuojami bausmės tikslų suformulavimo įstatyme ir jų realizavimo probleminiai aspektai Lietuvos teisėje.

Esminė problema, kuri gvildenama darbe – bausmės tikslai, atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, dabar yra pritaikyti išimtinai tik vienai bausmei – tik terminuotam laisvės atėmimui. Kuri, beje, Lietuvoje paskiriama itin dažnai, nors nusikalstamumas nėra toks didelis, palyginus su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis.

Darbe keliamas klausimas - kodėl BK nurodytų bausmės tikslų negali siekti visos bausmių rūšys, nors BK 41 str. 2 d. yra bendroji teisės norma, ir apibrėžia bausmės paskirtį plačiąja prasme. Taip pat tikrinama hipotezė - ar baudžiamajame įstatyme nurodyti bausmės tikslai negali sąlygoti dažno baudimo laisvės atėmimu.

Siekiant įvertinti BK nurodytų bausmės tikslų pritaikymo galimybes visoms bausmių rūšims, darbe aptariami prevencijos bei atpildo teorijų tikslai, apžvelgiamos ir teismų praktikos tendencijos šiuo klausimu.

Atsižvelgiant į gautus tyrimo rezultatus, darbo pabaigoje pateikiamos ne tiktai išvados, bet ir pasiūlymai įstatymų leidėjui kaip koreguoti baudžiamajame įstatyme nurodytus bausmės tikslus, kad jų galėtų siekti visos bausmės, kurias numato BK.

SUMMARY

The theme of this work - the purpose of punishment and the issues of its enforcement.

This paper analyzes the problem aspects of formulation of punishment goals in the law and their implementation in the Lithuanian law.

The fundamental problem addressed in the work are the goals of punishment, based on the legal regulations which are currently adapted exclusively to a single punishment – deprivation of freedom for a fixed period. Which, by the way, is imposed very often in Lithuania, even though crime is not so high compared with other countries of the European Union.

The paper raises the question – why the purposes of punishment referred to in the Criminal Code could not be achieved by all types of punishment, although Article 41 paragraph 2 of the Criminal Code contains a general rule of law, defining the purpose of punishment in the broad sense. Also, the paper analyses the hypothesis – whether the targets of the punishment indicated in the criminal law cannot result in frequent punishment by imprisonment.

In order to evaluate the opportunities for applying the punishment goals indicated in the Criminal Code for all types of punishment, the paper addresses the objectives of the prevention and retribution theories, and presents the overview of trends and the case law on the subject.

Taking into account the results of the research work, the work is finalised not only by the conclusions but also by recommendations to the legislator on corrections of the objectives of punishment indicated in the penal law so that they could be applied to all types of punishment prescribed by the Criminal Code.